

שומרונים

הישראלים השומרונים הם עם וקהילה ישראלית בעלת ייחודיות אתנית ודתית, הטוענת להיותה המשך ישיר של ממלכת ישראל הצפונית. השומרונים חיים בישראל בהר גריזים (ששמו נכתב על-ידי השומרונים במחזור - הרגריזים) ובחולון. שפתם עברית עתיקה ואורח חייהם מתבסס על-פי אמונתם על תורת משה, המסורה בקרבם זה אלפי שנים.

מקור השם

מקור השם שומרונים ממושגם באזור השומרון. בשל מסורתם הייחודית הם נקראים "השמרים" - שומרי תורת משה המקורית (בעברית שומרונית - שְׁמָרִים, "שומרי התורה").

מוצא עדת השומרונים

מוצאם של השומרונים כקבוצה דתית שנוי במחלוקת במחקר ההיסטורי, והמסורת השומרונית בהקשר זה שונה במידה ניכרת מזו מהמסורת היהודית התנכית.

ההסבר השומרוני

על-פי המסורת השומרונית, השומרונים הם נצר וחלק מעם ישראל עוד מתקופת המדבר וממשיכים לשבטים אפרים, מנשה ולוי. מנהיגיהם הוגלו על-ידי האשורים ב-722 לפנה"ס, אך העם עצמו לא הוגלה מעולם ונשאר על אדמתו, והם למעשה היחידים שנושאים מאז את המורשת האמיתית והמקורית של בני ישראל.

לשיטתם, הפילוג והנתק בין היהודים לשומרונים החל בשל המחלוקת בדבר "המקום הנבחר" - מקום הקודש שבו שוכנת שכינת ה' ושבו יבנה ה' את בית המקדש. על-פי המסורת השומרונית "המקום הנבחר" הוא הר גריזים. במקום זה, שהתורה קבעה

את קדושתו (דברים, פרקים יא' וכו'), הציב יהושע בן נון את המשכן ב"גבעות עולם". משכן זה הוכר ואומץ על-ידי כל שבטי ישראל, וכיהנו בו אלעזר בן אהרן, פנחס בנו וצאצאיהם.

השומרונים מצביעים על שושלת הכהונה על-פי הכתוב בדברי הימים א': "וּבְנֵי אֶהֱרֹן, נָדָב וָאֶבִּיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. אֶלְעָזָר הוֹלִיד אֶת-פִּינְחָס, פִּינְחָס הוֹלִיד אֶת-אֲבִישׁוּעַ. וְאֲבִישׁוּעַ הוֹלִיד אֶת-בְּקִי, וּבְקִי הוֹלִיד אֶת-עֲזִי". בתקופת הנביאים פרץ סכסוך בין עלי הכהונה שהיה מזרע איתמר הכהן ובין עזי הכהן הגדול שהיה מזרע פנחס. עזי בן-בקי ירש את הכהונה הגדולה מאביו, שכן הכהונה הגדולה הובטחה לזרע פנחס לעולם, אך עלי דרש להיות הכהן הגדול בעצמו. כתוצאה ממחלוקת זו הודח עלי מן המשכן, והוא פרש עם תומכיו לשילה שם הקים משכן שני. שבטי יהודה, שמעון וחלק מבנימין פנו אחרי עלי. שני השבטים המובילים אפרים ומנשה נשארו עם עזי במשכן בהר גריזים והמשיכו

צילום: אורי אורחוף

צילום: אורי אורחוף

תחת החסות האשורית והעלתה לה מיסים מדי שנה. בתקופת חילוף המלכים באימפריה האשורית חבר הושע בן אלה מלך ישראל לסוא מלך מצרים נגד ממלכת אשור. כתגובה לכך שלמנסאר החמישי כלא את המלך וצר על שומרון במשך שלוש שנים. שלמנאסר נרצח בידי יורשו סרגון השני שהמשיך את כיבוש שומרון, בירת ממלכת ישראל. הוא לכד את הממלכה הישראלית, החריב את בירתה שומרון, ולאחר זמן הגלה את כל יושביה לאשור. הגלייה של עמים ממקום למקום והבאת עמים אחרים במקומם הייתה נפוצה מאוד באימפריות הגדולות של אותה תקופה, ונועדה למנוע התארגנויות ומרידות אזוריות.

על המלחמה והגליית השבטים מסופר בספר מלכים ב', י"ז: "וַיַּעַל מֶלֶךְ-אֲשׁוּר בְּכָל-הָאָרֶץ. וַיַּעַל שֹׁמְרוֹן, וַיִּצַּר עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ שָׁנִים. בְּשָׁנָה הַתְּשֻׁעִית לְהוֹשִׁיעַ לְכַד מֶלֶךְ-אֲשׁוּר אֶת-שֹׁמְרוֹן,

לשמור על המסורת האמתית, ושאר השבטים בצפון הארץ נספחו אליהם. בשל המחלוקת, העדיף עזי להסתיר את משכן משה במערה עלומה בהר גרזים. אישור עקיף למסורת קדומה זאת מביא ההיסטוריון היהודי יוסף בן מתתיהו בחיבורו "קדמוניות היהודים", ספר י"ח.

לתקופה זו, מיציאת מצרים עד הסתרת המשכן, קוראים השומרונים "רחותה" - ימי הרצון. מאז החלה תקופת ה"פנותה" שבה הסתיר האל פניו מעמו, ותקופה זאת תסתיים באחרית הימים עם גילוי מחדש של המשכן בהר גרזים בידי נביא כמשה. אז יחודשו ימי ה"רחותה".

הגרסה התנ"כית

ב־722 לפנה"ס, בימי מלכותו של מלך ישראל הושע בן אלה, הייתה מלכות ישראל נתונה

לדעת ולקיים את משפט אלוהי ישראל. כוהן זה ישב בבית אל ולימד אותם כיצד לעבוד את האלוהים, והכותים קבלו עליהם את דת ישראל ועבדו את ה'. בשל סיפור זה נקראו הכותים "גרי האריות", בשל הגיור שעשו מאונס מפחד האריות שהרגו בהם.

על אף גיורם, המשיכו חלק מתושבים אלה לעבוד עבודה זרה, חיו כקבוצה נפרדת ולא השתלבו בתוך העם היהודי - דבר שגרם לבסוף להתבדלותם.

במהלך הדורות שניות זו הייתה בעוכריהם עד שראו בהם זרים: "את-ה' היו יראים; ואת-אלהיהם היו עבדים, כמשפט הגוים אשר-הגלו אותם משם... גם בניהם ובני בניהם, כאשר עשו אבתם הם עשים, עד היום הזה" (מלכים ב').

וַיָּגֵל אֶת-יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה. וַיָּשֶׁב אוֹתָם בְּחֶלֶח וּבְקָבוֹר נָהָר גּוֹזָן וְעָרֵי מָדָי."

לאחר הגליית עשרת השבטים הביא מלך אשור אנשים אחרים מארצות מסופוטמיה ויישב אותם בשומרון. "וַיָּבֹא מֶלֶךְ-אֲשׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּטָה וּמִעֵזָא וּמִחֶמֶת וּסְפָרִיִּים, וַיָּשֶׁב בְּעָרֵי שְׁמֶרֶן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיֵּרְשׁוּ אֶת-שְׁמֶרֶן, וַיָּשֻׁבוּ בְּעָרֶיהָ" (מלכים ב'). את בני העדה השומרונית מייחסים חז"ל לבני העם הכותי שהגיע מכותה.

בהמשך הפרק מסופר כי התושבים החדשים שהגיעו לשומרון הביאו את האלילים שלהם איתם ממקום מושבם ועבדו להם ולא יראו מה', ובשל כך הומתו עלידי אריות. כששמע מלך אשור את הדברים החליט לעזור לתושבים המקומיים, וציווה לשלוח אליהם את אחד הכהנים שהוגלו על-מנת ללמדם

צילום: אורי אורחוף

וְשָׂאָר רְאֵשֵׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לֹא לָכֶם וְלָנוּ
לְבָנוֹת בֵּית לֵאלֹהֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה לַה'
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ הַמֶּלֶךְ כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ
פָּרֶס". (עזרא ד).

הגולים השבים מבבל דחו את השומרונים, מכיוון שלא ראו בהם יהודים אמיתיים ושותפים לתהליך החזרה בתשובה שעברו אלא עובדי אלילים.

השומרונים, שתפסו את עצמם "בני ישראל", נפגעו מהמדיניות המתנכרת של עזרא ונחמיה בימי שיבת ציון שראו בהם "צרי יהודה ובנימין". בתגובה הם הערימו קשיים על היהודים, וניסו למנוע את הקמת בית המקדש באיומים ולפגוע במורל של שבי ציון. בנוסף, הלשינו השומרונים לשלטונות הפרסיים, וסיפרו שהיהודים מתכוונים למרוד בשלטון הפרסי. בשל דברים אלו התעכבה

ההיסטוריה

התקופה הפרסית

המחלוקת בין השומרונים והיהודים נעשתה גדולה באופן משמעותי בתקופת שלטונה של האימפריה הפרסית בארץ ישראל, מעט לאחר שכורש מלך פרס אפשר ליהודי בבל הגולים לחזור לארץ ולבנות את בית המקדש השני. הגולים ששבו מבבל ב-538 לפנה"ס מצאו במקום את השומרונים. הללו ביקשו משבי ציון לשתפם בבניין הבית השני, אך נתקלו בסירוב מנהיגי העם בטענה שרק להם ניתן האישור מאת המלך לבניית הבית.

"וַיָּגִשׁוּ אֶל זָרְבָבֶל וְאֶל רְאֵשֵׁי הָאֲבוֹת וַיֹּאמְרוּ
לָהֶם נִבְנֶה עִמָּכֶם כִּי כָכֶם נִדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיכֶם וְלוֹ
אֲנַחְנוּ זִבְחִים מִיָּמֵי אֶסֶר חֹדֶן מֶלֶךְ אֲשׁוּר
הַמַּעֲלָה אֲתָנוּ פָּה. וַיֹּאמְרוּ לָהֶם זָרְבָבֶל וַיֹּשִׁיעַ

צילום: אורי אורחוף

אל היהודים: "כיוון שראו השומרונים את היהודים נתונים בצרה, שוב לא הודו שהם קרוביהם ושהמקדש על הגרזים הוא מקדש לאל עליון, - והיה מעשה זה לפי טבעם... אלא אמרו, שהם מתיישבים (שבאו) מן המדים והפרסים". לדבריו, שלחו השומרונים מכתב אל אנטיוכוס, שבו טענו כי הם "צידונים מימים קדמונים", שהם שונים מהיהודים בגזעם ובמנהגם, ואף ביקשו שמקדשם יכונה "מקדש זאוס ההלני".

ב־113 לפנה"ס, לפי מצאי המטבעות שנחשפו בהר גרזים, כבש יוחנן הורקנוס שהיה ממלכי בית חשמונאי את הר גרזים והחריב את המתחם המקודש בפסגת ההר, את העיר השומרונית הקדומה לזוה, שעמדה שם מתחילת התקופה הפרסית ואת המרכז השומרוני בשכם. חורבן זה היווה את האות הסופי להתבדלות הקהילות היהודית והשומרונית זו מזו.

התקופה הרומית

בזמן השלטון הרומאי היה השומרון חלק מפרובינקיית יהודה. על־פי יוסף בן מתתיהו כינס משיח שקר את השומרונים על הר גרזים ב־33 לספירה, בטענה כי הוא יודע היכן מוסתר משכן משה בהר גרזים. פונטיס פילטוס, שחשש ממרד, טבח בעשרות אלפי המתכנסים. ראשי השומרונים התלננו עליו ברומא, והוא נקרא לרומא ולא שב עוד.

יוסף בן מתתיהו סיפר על התנגשויות שאירעו בין השומרונים ובין יהודי הגליל בתקופת הנציב קומאנוס. לאחר שעולה רגל יהודי מהגליל שהיה בדרכו לירושלים בזמן חג סוכות ב־51 לספירה נרצח בכפר "עין גנים" (כיום העיר ג'נין) בשומרון, התאספו המונים מיהודי הגליל וירושלים

צילום: אורי אורחוף

בניית בית המקדש בכמה שנים, עד לחידושה בימי דריוש מלך פרס.

התקופה ההלניסטית

ב־332 לפנה"ס כבש אלכסנדר מוקדון את ארץ ישראל, שנה לאחר מכן מרדו בו השומרונים ואף שרפו את אנדרומכוס, נציבו בסוריה. מוקדון שלח חיילים לדכא את המרד, החריב את העיר שומרון, יישב אותה מחדש וארגן אותה כמושבה יוונית. כתוצאה מכך לאחר המרד עבר מרכז היישוב השומרוני לעיר שכם.

לפי מגילת תענית (כב) ביקשו השומרונים ממוקדון להרוס את ירושלים, אך מזימה זו סוכלה על־ידי שמעון הצדיק.

בכמה מכתבי יוספוס פלביוס מתוארים השומרונים בתיאורי גנאי. לפי ספר מקבים ב, פרק ד', כאשר חזר אנטיוכוס אפיפנס ממסעו הלא מוצלח לכיבוש מצרים ודיכא את מרד יאסון שפרץ בירושלים, הוא מינה את אנדרוניקוס על הר גרזים. את אנדרוניקוס החליף אפולוניוס כמושל השומרון. לטענת יוסף בן מתתיהו, גזירות אנטיוכוס הביאו את השומרונים להתכחש לקשר הדתי

צילום: אורי אורחוף

מחוץ לחבל השומרון והפכה למרכיב העיקרי בפרובינקיה. על־פי הערכה של השומרונים עצמם, מספרם במאות ה־4 וה־5 היה כמיליון וחצי נפשות.

התפתחות הפזורה השומרנית

המקורות השומרוניים והיהודיים מוסרים על התרחבות תחום שומרון בעקבות מרד בר־כוכבא. אבהו, האמורא בן המאה ה־4, ציין 13 עיירות יהודיות עברו אל השומרונים בימי הרדיפות שלאחר המרד. החל מסוף המאה ה־2 החלה ההתפשטות של השומרונים מעבר לגבולות אזור השומרון. התפתחו יישובים שומרונים באזורי השפלה והשרון וגם ביהודה, בגליל ובגולן.

בערי הבירה של האימפריות ששלטו בארץ ישראל התיישבו שומרונים: בשושן בירת

להתנפל על השומרונים כנקמה. בנוסף להם, חבורתו של אלעזר בן דינאי התנפלה על שכניהם השומרונים במחוז עקרבה, טופארכיה, דרומית־מזרחית לשכם. קומאנוס יצא מקיסריה לעזרת השומרונים עם גדוד פרשים, הרג רבים מאנשי החבורה של אלעזר ולקח רבים אחרים בשבי. בחג פסח, שנת 52 לספירה, הגיע הנציב הרומי בסוריה אומידיוס קוודרטוס לקיסריה, וציווה לצלוב את כל האנשים ששבה קומאנוס.

טבח נוסף נערך בשומרונים בזמן המרד הגדול ב־67 לספירה לערך, כאשר נאספו 11,600 מהם בהר גריזים, אך נרצחו כולם על־ידי הרומאים. אגב, במרד בר־כוכבא לא השתתפו השומרונים, משום שמרדו בנפרד נגד גזרות אדריאנוס. בעקבות דילול האוכלוסייה היהודית בעקבות מרד בר־כוכבא, התפשטה האוכלוסייה השומרנית

כמו כן מינה מועצה לביצוע פעולות חינוך ולניהול בתי הכנסת, ושבעה שופטים בכפרי השומרון. הוא חי ב"תקופה השמינית" לכרונולוגיה השומרונית. בבא רבה הוזמן עלידי הביזנטים לקונסטנטינופול, שם נאסר, מת ונקבר.

לאחר מותו פרצו ארבע מרידות של השומרונים: ב-484 ביקשו השומרונים לנצל את המרד של אילוס (484-488) שבסיוסו היה באנטיוכיה כדי לערער את השלטון הביזנטי בארץ ישראל, אך המושל (Dux) של ארץ ישראל הצליח לדכא את המרד והוציא את מנהיגו יוסטאטס להורג. המורדים נענשו, ואף הוצב חיל מצב ביזנטי בהר גריזים הקדוש לשומרונים.

המרד השני של השומרונים נגד השלטון הביזנטי היה משמעותי יותר. הוא פרץ בראשית שלטונו של הקיסר יוסטיניאנוס הראשון ב-529. הרקע למרידה הגדולה הזאת היה המתח בין הנוצרים והשומרונים בארץ ישראל, וגזירות הדת הקשות שנכפו על האוכלוסייה השומרונית עלידי השלטון הביזנטי. עם זאת, הסיבות המידיות שגרמו לפרוץ המרד אינן ידועות.

מיעוט המקורות לא מציג תמונה ברורה של מהלך המרד, אך נראה שהמוקד היה באזור שכם בשומרון. אש המרד אחזה עד מהרה כמעט בכל ארץ ישראל, והמורדים ניצחו את היחידות הביזנטיות המעטות ששמרו על הסדר בפנים הארץ. המורדים בזזו כנסיות, רצחו נוצרים רבים ואף החריבו כפרים נוצריים שלמים. למרות ההצלחה הראשונית התעשת השלטון הביזנטי, וכוחות צבא רבים בראשותו של מושל הפרובינקיה פלשתינה טרטיה, תאודורוס סימוס, הביסו את המורדים בקרב מכריע. מעשי הנקם של

פרס; בסלוניקי ואתונה ודלוס ביוון; ברומא ובסציליה באיטליה. החל בימי אלכסנדר מוקדון שגשג היישוב השומרוני באלכסנדריה ובמצרים העליונה, כשבתקופה המוסלמית החל להתפתח גם יישוב שומרוני בקהיר.

האימפריה הביזנטית

בבא רבה היה מנהיג בולט של השומרונים במאה ה-4. הוא פעל נגד הלחץ הרומאי על העדה השומרונית והאיסור על ברית המילה שהוטל עליהם, וכצעד ראשון פתח בתי כנסת שהיו נעולים, בנה שמונה בתי כנסת חדשים ברחבי השומרון ויזם בניית מקוואות טהרה.

רבה ארגן גם את העם השומרוני בארץ ישראל. הוא חילק את הארץ ל-11 מחוזות, שהשליטה בהם הוענקה למשפחות מכובדות.

צילום: אורי אורחון

והשומרונים. במאה ה־13 השתנתה שוב המגמה כאשר בארץ שלטו הממלוכים, שפגעו באתרים המקודשים לשומרונים והפכו אותם למסגדים.

הכובשים המוסלמים חשבו בטעות כי השומרונים הם פגאנים, ולכן יש לנהוג בהם כמו שמורה הקוראן ביחס לכופרים - ולהשמידם אם לא יתאסלמו. אי לכך נאלצו בתקופה זו שומרונים רבים להתאסלם.

האימפריה העות'מאנית

בסוף התקופה הממלוכית התמעטו השומרונים עד היותם לעדה קטנה - כ־500 איש. כעבור 150 שנות השלטון העות'מאני נשארה רק הקהילה השומרונית בשכם. ב־1625-1626 עברו משפחות השומרונים שנותרו לגור בשכם. בין השאר, קלטה הקהילה בשכם את השומרונים שברחו מדמשק לאחר שנרדפו שם. מושלי דמשק ערכו טבח כללי באלפי שומרונים, ורבים מאלה שנותרו בחיים המירו את דתם. בפוגרום שנערך בימי הפאשה מרדם בק ב־1625 הותקף הרובע השומרוני בדמשק. שומרונים רבים נרצחו ורבים עוד יותר התאסלמו. השומרונים נעלמו מעין הציבור, אולם כמה משפחות שמוצאם שומרוני נשארו בולטות בעשייה בעיר.

שכם שימשה מקלט בטוח לשומרונים. ידוע על סופרים, פייטנים, תאולוגים ורופאים שומרונים שחיו בשנים האלה בעיר. עם זאת, נוסע קראי מספר כי ב־1640 הוא מצא בשכם 12 משפחות יהודיות ורק 10 משפחות שומרוניות.

בראשית המאה ה־17 אירע אסון לעדה השומרונית: מנהיגה הדתי, שלפי המסורת היה הנצר האחרון מגזע בני פנחס בן

צילום: אורי אורחוף

השלטון הביזנטי היו קשים, ועשרות אלפי שומרונים נהרגו.

לאחר מכן היו עוד שתי מרידות שומרוניות - ב־555 וב־572. מרידות אלה גרמו לתגובות קשות של השלטון הביזנטי, והדת השומרונית אף הוצאה מחוץ לחוק. אוכלוסייתם התדלדלה עד מאוד, וההערכה היא כי נהרגו למעלה ממיליון שומרונים במרידות האלה.

שחזור תולדות השומרונים בתקופה הרומית הביזנטית היא מלאכה קשה, בשל מיעוט מקורות היסטוריים אמינים ומיעוט חפירות ארכאולוגיות. החפירות בהר גריזים הבהירו נקודות סתומות רבות על אודות ההיסטוריה, ועל אודות המרכז הדתי והלאומי של השומרונים בתקופה ההלניסטית. חורבן הר גריזים והפגיעה הקשה בעם השומרוני, גרמו לירידה באופן משמעותי במספרם של השומרונים.

הכיבוש הערבי

ניצחון המוסלמים בקרב הירמוך ב־634 הוביל לבריחתם של שומרונים רבים. במהלך המאה ה־9 החריבו המוסלמים בתי כנסת יהודיים ושומרוניים רבים, ובמאה ה־10 השתפרו היחסים בין המוסלמים, היהודים

כתב על הפחה: "נחשבו לו השומרונים לעובדי אלילים, אשר לא אבה לתת להם ניר בארצו. ותהי להם עת צרה אשר כמוה לא נהייתה, כי ידעו כי נכון המוות מידו".

לאחר גירוש המצרים מארץ ישראל ב־1840, כתבה אליזבת רוג'רס אשת הקונסול האנגלי כי תושבי שכם רדפו את השומרונים באכזריות, מפני שלא רצו לקבל עליהם את דת האסלאם. חכמי הדת המוסלמים טענו שלשומרונים אין דת ואין זכות לחיות במשטר האסלאם, היות שהם אינם מאמינים באף אחד מהספרים שנכתבו ברוח הקודש: תורת משה, הברית החדשה, ספר תהילים, הנביאים או הקוראן. השומרונים טענו כי הם מאמינים בחמשת חומשי תורת משה, אולם המוסלמים שלא ידעו עברית ולא הכירו את הכתב השומרוני לא קיבלו את דבריהם. השומרונים פנו בבקשה לעזרה אל הרב הראשי של יהודי ירושלים, הרב חיים אברהם גאגין, המכונה מירקאדו גאגין, שהיה החכם באשי ב־1841 נתן הרב לשומרונים תעודה בכתב המאשרת כי: "העם השומרוני הוא ענף מבני ישראל המודה באמיתות התורה".

הסכנה לשומרונים בשכם לא הייתה מדומה, שכן בדמשק במאה ה־17 קרה אירוע דומה ורוב חברי העדה נרצחו. ממשלות צרפת ואנגליה התערבו בדבר וביקשו מהשלטון העות'מאני להגן על השומרונים. הללו נותרו בחיים, אך כל רכושם נשדד.

ב־1838 נמנו בשכם 150 נפש; ב־1901 - 152; במארס 1919 נמנו 141; וב־1922 במפקד ממשלת המנדט נמנו 143 נפש בלבד: 83 גברים ו־60 נשים.

אלעזר בן אהרון, הכוהן הגדול, שלמיה בן פנחס, מת. תחתיו כיהן צדקה בן טביה ומאז, במשך כ־400 שנים, הכוהנים הגדולים הם ממשפחתו. בן טביה היה לפי המסורת השומרונית מבני איתמר בן אהרון, בן אחיו של משה רבנו.

באמצע המאה ה־18 הצליח שומרוני בעל השפעה משכם בשם אברהם בן יעקב הדפני לרכוש בראש הר גריזים חלקת אדמה לשם קיום טקסייהם בהר ללא הפרעה. לאחר מותו, בין השנים 1785-1820, נאסר על השומרונים לעלות להר לשם הקרבת זבח הפסח.

אירוע נוסף שאירע לקהילת השומרונים הייתה רעידת האדמה בשכם ב־1837, שגבתה עשרים נפש מהשומרונים מתוך קהילה של 200.

בסכנת כליה

בשנים 1831-1840 שלט אַבראהים פחה המצרי על סוריה ועל ארץ ישראל. הייתה זו תחילתה של תקופה קשה בתולדות העדה השומרונית, שכן אַבראהים פחה התנכל להם. ד"ר אליעזר הלוי, מזכירו של משה מונטיפיורי שביקר בשכם בחודש אב שנת תקצ"ח 1838

צילום: אורי אורחוף

צילום: אורי אורחוף

יחס החכמים לשומרונים בימי הבית השני

יחס החכמים לכותיים היה מורכב ביותר. ביטוי לכך ניתן למצוא כבר במשנה הפותחת את מסכת כותיים: "דרכי כותיים פעמים כגויים, פעמים כישראל, ורובן כישראל". מצד אחד, אנו מוצאים מקרים שבהם נידונו הכותיים כיהודים, כמו חליצה, נאמנות בגט ועוד. מצד אחר, אנו מוצאים מקרים שבהם הם נידונו כגויים גמורים, כמו ההלכה האוסרת למכור להם כלי נשק מחשש לשפיכות דמים. כך, אנו מוצאים מחלוקת תנאים בנוגע ליהדותם של הכותיים בין רבי עקיבא ורבן גמליאל. לדעת רבי עקיבא הכותי הוא גוי, ולדעת רבן גמליאל ישראל. לימים, רבי יהודה הנשיא, שהיה נכדו של רבן גמליאל, סבר כי דינו של הכותי כגוי ואין לראות בו ישראל.

לשומרונים עצמם לא היה עניין בויכוח הפנימי בקרב חכמי היהדות. הם מעולם לא ביקשו מהם הכרה כיהודים, היות שתמיד ראו עצמם כבני ישראל המקוריים.

בימי בית שני, היו היהודים והשומרונים ביחסים טובים ואף קשרו ביניהם קשרי משפחה. לאחר חורבן הבית גדל הנתק ביניהם והיחסים הפכו למתוחים. במקורות חז"ל מופיע הביטוי "משקלקלו הכותיים". רב הנסתר על הגלוי בנוגע למה היה הקלקול, אולם יש סברה הטוענת כי היה זה שינוי בלוח השנה או קלקול אחר. כתוצאה מכך אסרו החכמים הרבניים את שחיטתם ואת יינם, משום שחשדו שהם עובדים עבודה זרה. תהליך זה של הרחקת הכותיים נמשך במשך דורות.

הכותיים מאוזכרים לאורך כל התלמוד, אולם ריכוז ספרות הלכתית בנושא הכותיים בצורה מסודרת מופיע רק במסכת כותיים, שעלפי המחקר נכתבה במאה ה-7.

שונים ומגוונים. חלקם בשירות קרבי וחלקם בבסיסים עורפיים הקרובים לביתם.

בהתאם להסדר עם הרב הראשי של צה"ל יש כמה הקלות שלהם זוכים השומרונים, כדוגמת לינת בית, שירות קל"ב ושחרור בחגים ובמועדים. בדור הנוכחי ניתן לראות כי המודעות והמוטיבציה לשירות בצה"ל בקרב צעירי הקהילה מוחלטת, וכיום שומרונים ממשפחת הכהונה, אף שיש להם זכות לוותר על שירותם - מתגייסים. כמו כן יש שומרונים המוותרים על תנאי השירות הנוחים ומעדיפים לשרת ביחידות קרביות ומובחרות בצה"ל. השומרונים המתגוררים

חיילים שומרונים בצה"ל (צילום: אתר השומרונים)

דמוגרפיה

במאה ה'4 מנו השומרונים יותר ממיליון וחצי נפשות. במאה ה'12 הצטמצם מספרם לעשרות אלפים. במאה ה'16 מנתה הקהילה כ-5,000 שומרונים, במאה ה'17 - מאות בודדות, במאות ה'18 וה'19 - כ-200, וב-1919 דיווח של נשיונל ג'אוגרפיק העריך את מספרם בפחות מ-150 איש.

במהלך המאה ה'20 השתנתה המגמה והקהילה החלה לגדול. ב-1948 היה מספר בני הקהילה 250 נפש, מהם 192 בשכם ו-58 בתל אביב (לימים עברו לחולון). ב-1969 היו 414 שומרונים וב-1997 - 595. במחקר שנערך ב-2003 ומיפה את כל השומרונים נספרו 654 שומרונים, מתוכם כ-50 נשים ממוצא יהודי או נוצרי או חסרי דת שנישאו לשומרונים (15 מהן בהר גריזים). חשוב לציין כי הנשים שמצטרפות לקהילה השומרונית מקבלות עליהן את המסורת הישראלית השומרונית על-פי התורה. אלו שפרשו מהקהילה, כ-30 במספר, אינם נספרים ונכללים במניין השומרונים.

הנישואין הראשונים בין שומרונים ובין זרים נערכו ב-1924, בין שומרוני בשם יפת צדקה שאביו אברהם היגר משכם ליפו ב-1905, ובין מרים חייקין, יהודייה שעלתה מרוסיה. מקרי הנשירה מהקהילה נדירים.

במאסר 2019 מנתה הקהילה 812 נפשות, מתוכם 427 בחולון ו-385 בהר גריזים.

השומרונים בצה"ל

הישראלים השומרונים משרתים בצה"ל בשירות סדיר בבסיסים שונים ובתפקידים

הראשונה יצאה בדצמבר 1969, וכתב העת עוסק בענייני היום וברשימות ובמחקרים על העדה. בנוסף, העלון מציין ילדים שנולדו, הסברים על החגים ונושאי עניין נוספים אחרים של הקהילה השומרונים.

כתבי יד שומרונים - אוסף פירקוביץ

אחד האוספים הגדולים של כתבי השומרונים הוא אוסף פירקוביץ. ב-1870 נמכר האוסף על-ידי אברהם פירקוביץ' לספרייה הציבורית הצארית - היום הספרייה הלאומית הרוסית - בסנקט פטרבורג שברוסיה. אוסף פירקוביץ' נוצר בדרך שבה נצברו כתבי יד שומרוניים רבים בספריות ציבוריות, אוניברסיטאיות

בהר גריזים אינם משרתים בצה"ל מטעמים בטחוניים.

מספר אנשים בקהילה השומרונים אף משרתים בקבע כקצינים ונגדים ביחידות השונות בצה"ל.

ארבעה בתי אב

ניתוח אילן יוחסין של 13 הדורות האחרונים מראה כי לשומרונים ארבעה ענפים משפחתיים: צדקה - מיוחס לשבט מנשה, יהושע־מרחיב והדנפי (ששוני ואלטיף) - מיוחסים לשבט אפרים והכוהנים - מיוחסים לשבט לוי.

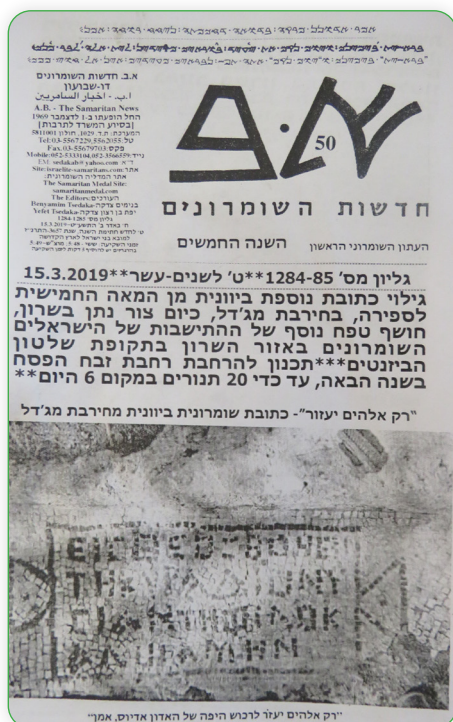
קהילת השומרונים מחולקת לארבעה בתי אב:

בית הכוהנים (משפחת כהן), משתייכים לשבט לוי; בית הצפרי (משפחת צדקה), משבט מנשה; בית הדנפי (משפחת אלטיף ומשפחת ששוני־סיראוי), משבט אפרים; בית מרחיב (משפחת מרחיב ומשפחת יהושע), משבט אפרים.

שושלת בית המטרי משבט בנימין כלתה בשנות ה-60 עם מותה של ופיקה בת בנימים אל־מטרי בחולון. גם משפחות שלבי ומשלמה לבית הדנפי, חדלו להתקיים בסוף המאה ה-20.

א.ב. - חדשות השומרונים

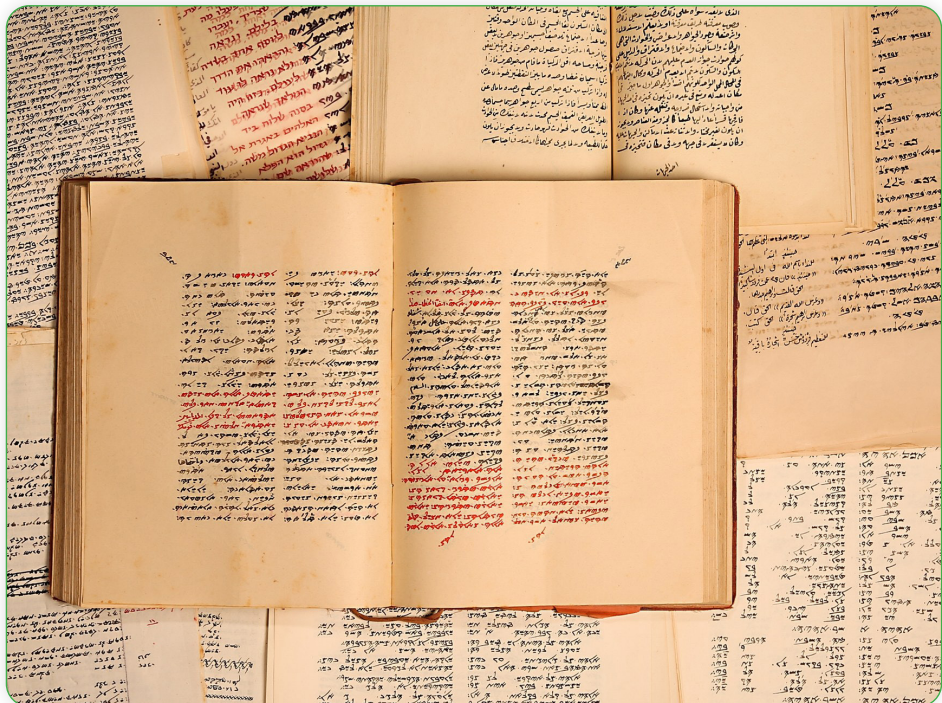
לקהילת הישראלים השומרונים יש כתב עת בשם "א.ב. - חדשות השומרונים". העיתון מופיע בארבע שפות, בכתבים שונים: בערבית, בשומרונית, באנגלית ובעברית מודרנית, ועורכיו מאז היווסדו הם האחים בנימים ויפת בני רצון צדקה. החוברת

עיתון א.ב. - חדשות השומרונים

ורק כ־1,000 כתבי יד נותרו בידי השומרונים עד היום. האוספים הבולטים של כתבי יד שומרוניים מצויים במנצ'סטר, בספרייה הבריטית בלונדון, בספריית בודליאנה באוקספורד, בספריית האוניברסיטה של מדינת מישיגן באיסט לאנסिंग ובספרייה הלאומית בפריז.

ופרטיות באירופה ובצפון־אמריקה. מצבה הדחוק של הקהילה השומרונית בשכם, שבין המאה ה־16 ועד סוף המאה ה־19 נמצאה פעמים רבות על סף כיליון מוחלט, גרם למכירת כתבי היד. רוב אוצרותיה הרוחניים של הקהילה נמכרו תמורת סכום כסף זעום ברוב המקרים. כ־4,000 כתבי יד של השומרונים מפוזרים בספריות ברחבי תבל,

כתבים שומרוניים מהמאות ה-20-19 (צילום מתוך אתר winners auctions)

שומרוניס

אורח חיים ומנהגים

כי כולם שווים בעיני אלוהים ולא העושר קובע. לנשים השומרוניות אין לבוש מיוחד לשבת כמו לגברים, ובשבת בנות הקהילה לובשות שמלות וחצאיות נאות כיאה ליום הקדוש.

עיקרי האמונה השומרנית

הישראלים השומרונים מאמינים בארבעה עיקרי אמונה:

1. אל אחד, אלהי אברהם יצחק ויעקב.
2. נביא אחד, משה בן־עמרם. הנביא הבלעדי.
3. תורת משה, חמשת חומשי תורה בלבד.
4. מקום קדוש - הר גריזים. הוא המקום הנבחר.

בימי הביניים נוסף עיקר חמישי, כתוצאה של הלחץ הרב על הקהילה: יום נקם ושלם באחרית הימים.

הממלוכית, כאשר כיסויי ראש נוספים הם כובעים לבנים או כומתות.

בשבתות ובחגים הכוהן חובש על ראשו מצנפת לבנה שנקראת בערבית "לפה" על־פי הכתוב בספר שמות לט: "וַיַּעַשׂ אֶת הַכֹּהֵן שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אָרֶג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו... וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ...". בימי חול חובש הכוהן מצנפת אדומה.

חבישת הכובע אצל השומרונים נהוגה בכל עת שעוסקים בדברי קודש כדוגמת קריאת תורה או תפילה. בימי חול רגילים אין השומרונים חובשים כובע או כיפה, כשהסיבה לחבישת הכובע בעת עיסוק בתורה ובתפילה היא המצווה מן התורה על הכוהנים לחבוש מצנפות או מגבעות בבואם אל הקודש.

בזמן התפילה כל המתפללים עטופים בבד כותנה לבן. מטרת מנהג זה היא לשוות למתפללים מראה אחיד וצנוע ללא הבדל מעמדות בין המתפללים, מתוך אמונה והבנה

צילום: אורי אורחוף

נוסח התורה השומרונית

הנוסח השומרוני של התורה כולל את החומש בלבד, מכיוון שאת שאר ספרי המקרא הקיימים אין השומרונים רואים כמקודשים.

בנוסף קיימים כ־3,000 הבדלים משמעותיים בין הנוסח שבידי הישראלים השומרונים ובין הנוסח שבידי היהודים. אחד ההבדלים המשמעותיים ביותר הוא המקום שבו בחר ה' לשכן את שמו שם. בספר התורה השומרוני כתוב "במקום אשר בחר ה' לשכן את שמו שם" כלומר בהר גריזים, בעוד על־פי המסורת היהודית הגרסה היא "במקום אשר יבחר", כלומר הר הבית בירושלים.

הבדל משמעותי לא פחות מופיע בעשרת הדברים שמצווה ה' את בני ישראל. בנוסח השומרוני הדיבר העשירי הוא להקים מזבח

בהר גריזים: "וְהָיָה בְּעֶבְרְכֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן, תִּקְיְמוּ אֶת-הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצַּנֵּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, בְּהַר גְּרִיזִים; וְשַׁדְתָּ אוֹתָם בְּשִׁיד. וּבִנְיַת שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֶיךָ, מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא תִנִּיף עֲלֵיהֶם בְּרֹזֶל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ". דיבר שאינו מופיע בנוסח שבידי היהודים.

לשומרונים ספרות דתית ענפה, כאשר כלל כתבי הקודש השומרוניים כתובים בעברית עתיקה.

הכתב השומרוני

הכתב השומרוני הוא למעשה הכתב העברי הקדום. כתב זה בן למעלה מ־4,000 שנים, והוחלף ביהדות עלידי הכתב הארמי, שהוא הכתב העברי המודרני.

האלף־בית השומרוני בנוי מ־22 אותיות, כמו הכתב העברי של היום, ללא אותיות סופיות.

כתב שומרוני (צילום: מתוך אתר השומרונים)

צילום: אורי אורחון

בן אהרן הכהן כתבתי ספר התורה הזה ב' שלש עשרה למובא בני ישראל לארץ כנען". מגילת אבישע נכתבה על-גבי עור מעובד של צאן, ובאמצעות תערובת דיו האופיינית לתקופה. המגילה העתיקה לא עברה בדיקת פחמן 14 (שיטת תארוך רדיומטרי להערכת גילם של ממצאים), אך יש לה ערך קדושתו והיא אינה שונה בנוסחה מכל מגילת תורה אחרת שבידי הישראלים השומרונים. המגילה העתיקה שמורה בארון זכוכית בכספת כבדה בבית הכנסת בהר גריזים, ומוצגת לעיני הקהל רק בשבתות, בחגים וביום הכיפורים.

הכוהן הגדול בקהילה השומרנית

תפקיד הכוהן הגדול הוא החשוב והמכובד ביותר בקהילה השומרנית. אין בחירות לתפקיד הכוהן הגדול, ומכהן בו המבוגר ביותר ממשפחת הלויים. לפי המסורת השומרנית, רצף הכהונה הגדולה נשמר מימי אהרן הכהן ועד היום (132 דורות).

כוהן גדול בקהילה השומרנית לבוש במהלך התפילות וטקסי הדת גלימה צבעונית ומהודרת ולראשו מצנפת בד. הוא אינו מקצץ את שערות ראשו וזקנו, וחל עליו איסור על יין ושיכר ביום שבת. כמו כן חל עליו איסור מן התורה להינשא לאישה גרושה, אלמנה או נוכריה, שכן הכתוב מחמיר עם הכוהן הגדול בכל הנוגע לענייני טומאה וקדושה. מסיבה זו, הכתוב לא מתיר לזרע כוהן שנמצא בו מום כלשהו (עיור, אילם, עצם שבורה וכדומה) לכהן בתפקיד כוהן גדול.

אם נפטר כוהן גדול בקהילה - מיד מקבל את תפקידו הכוהן הגדול הבא אחריו.

גם בכתב השומרוני, כמו בכתב המודרני, קיימים שני סוגי כתב: מרובע באותיות גדולות, וכתוב רהוט באותיות קטנות. האותיות הגדולות מופיעות בספרי תורה, ואילו האותיות הקטנות משמשות על-פי רוב לסידורי התפילה.

ספר אבישע

השומרונים מחזיקים על-פי אמונתם בנוסח התורה העתיק ביותר המתוארך לפני כ-3,650 שנה, כתב יד זה מכונה בשם "ספר אַבִּישֶׁע". לפי המסורת השומרנית, את הספר כתב אבישע בן פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (הדבר נלמד על-פי ציון אקרוסטיכון בין פרקי התורה "אני אבישע בן פנחס בן אלעזר

ספר אבישע (צילום: אורי אורחוף)

דתיים יזומים. בכס הכהונה הגדולה (132) דורות מאז אלעזר בן אהרן הכהן, בן אחיו של משה (רבנו) מכהן כיום הכהן הגדול עבדאל בן אשר.

בית הכנסת השומרוני

כיום יש 5 בתי כנסת של הקהילה: שניים בקריית לווה על הר גריזים, שניים בחולון ואחד בשכם. בית הכנסת הוא מרכז דתי חשוב ביותר לכל שומרוני. המקום ריק מתמונות ואת קירותיו מעטרים פסוקים מהתורה בלבד. בנוסף אין בו כיסאות או שולחנות, מלבד קירות ושטיח מקיר לקיר.

לפני הכניסה לבית הכנסת חולצים השומרונים את נעליהם בשל קדושתו של המקום על-פי הכתוב: "שֶׁל נְעָלֶיךָ, מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עוֹמֵד עָלָיו, אֲדָמַת-קֹדֶשׁ הוּא" (שמות ג). השומרונים מתפללים בישיבה על השטיח או בעמידה, על-פי חלקי התפילה השונים. במעבר מעמידה לישיבה במהלך התפילה, השומרונים משתחוים לכיוון הר גריזים במזרח. לפי המסורת השומרונית אין איסור לנשים לבוא לבית הכנסת ולהתפלל, אך הן אינן חייבות בתפילה בציבור. בבית הכנסת השומרוני אין הפרדה בין המינים במהלך התפילה.

צילום: אורי אורחוף

הכהן הגדול השומרוני עבדאל בן אשר (צילום: אורי אורחוף)

תפקידיו של הכהן הגדול

תפקידיו של כהן גדול בקהילה הם לרוב ייצוגיים, אך יש לו כמה תפקידים מעשיים:

הכהן משמש כסמכות שופטת, המוסמכת לשפוט בחילוקי דעות בענייני דת, וליישב סכסוכים פנימיים בקהילה בעת הצורך.

בכל שבת הכהן הגדול מברך את קהל המתפללים בברכת הכהנים.

הכהן הגדול מנהל את טקס זבח הפסח מתחילתו ועד סופו. הוא נותן את אות פתיחת הטקס, ואת אות סיומה.

הכהן הגדול מוסמך להשיא זוגות ולהתיר נישואין. הכהן הגדול מנהל כל טקס דתי לרבות ברית מילה, חתימות תורה, אירועים

צילום מתוך עיתון א.ב. - חדשות השומרונים

הילדים קריאה בחמשת חומשי התורה מתחילתם ועד סופם, ובתום לימוד ארוך זה שנמשך כשנה או פחות (תלוי בכורש הלמידה) ילמד הילד בעליפה את "ברכת משה" בפרשה האחרונה עד לסופה הכתובה בסוף ספר דברים. ברגע שמסיים הילד את קריאת התורה - הוא נקרא "חותם תורה", או אם מדובר בילדה "חותמת תורה". שיאו של הטקס הוא כשעומדים הילד או הילדה מול קהל המוזמנים, וקוראים בקול רם וברור את כל "ברכת משה" באוזני המוזמנים. מסורת זו עוזרת מאוד לילדים בהגיעם לבית הספר. ידיעת האותיות בגיל צעיר מקלה על הילדים בלימוד הא'-ב' בבית הספר שכן הכתב השומרוני, בדומה לכתב העברי המודרני, בנוי מ-22 אותיות עבריות קדומות (ללא אותיות סופיות). הילדים השומרונים לומדים בבתי ספר ממלכתיים עירוניים עם שאר ילדי העיר.

חתונה

לשומרונים מותר לשאת אישה מחוץ לקהילה, בתנאי שתקבל עליה קיום מצוות התורה. לחתונה השומרונית קודם טקס בקשת כלה, ולאחריו מתקיים טקס האירוסין. שמחת החתונה נמשכת שבעה ימים. בערב הראשון

ברית מילה

השומרונים מלים את התינוקות הזכרים ביום השמיני להיוולדם, בהתאם לצייוי המקראי בספר בראשית: "וּבֶן שְׁמֹנֶת יָמִים יָמוּל לְכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם" (בראשית יז). הם אינם דוחים את הטקס, אפילו מפאת מחלת התינוק. (אלא אם כן מדובר במצב חירום רפואי שלא מאפשר למול את הילוד).

טקס ברית המילה נערך בבוקר היום השמיני. הקדמה זו נהוגה מכיוון שברית מילה היא מצווה גדולה וחשובה, ויש להתחיל את היום במצווה. סיבה נוספת היא שהשומרונים מעדיפים לא לקחת סיכון ולדחות את הברית לשעה מאוחרת, מפני שמשהו עלול להשתבש במהלך היום, וחלילה הברית תיאלץ להידחות.

את הברית מבצע מוהל יהודי או רופא ולא שומרוני, מכיוון שאין בין השומרונים אדם המוסמך לבצע ברית. הטקס נערך בדרך כלל במרכז הקהילתי השכונתי של הקהילה, הן בחולון והן בהר גריזים. קהל המתפללים השומרוני נאסף במרכז הקהילתי, ומתחיל את התפילה בהנחייתם של כוהני העדה.

בר מצווה "חתם תורה שומרוני"

טקס חתימת התורה מקביל לטקס בר המצווה היהודי, אך השומרונים אינם נוהגים לחגוג "בר מצווה" כפי שמקובל בהלכה היהודית דווקא בגיל 13 אלא בגיל צעיר יותר.

לפי המסורת כאשר הילדים בני 5-6 לערך הולכים הן הבנים והן הבנות אל אחד ממורי הקהילה, על־מנת ללמוד לקרוא את הכתב השומרוני. בסיום לימוד האותיות ילמדו

צילום: אורי אורחוף

שתפקידם לוודא כי הנערה מסכימה להינשא לבחור מרצונה החופשי. אחרי הטקס נחשבים הזוג נשואים לכל דבר, והתרת האירוסין אפשרית רק בגירושין. לכן, נוהגים לערוך טקס זה זמן קצר לפני החתונה עצמה, או כאשר בני הזוג בטוחים כי הם רוצים להתחתן.

שבת פותחת

השבת שלפני החתונה נקראת "שבת פותחת". בשבת זו מגיעים הגברים לאולם השמחות לקריאת "פרשת השבוע", ולאחר קריאת הפרשה יושבים הגברים ומתכבדים בשתייה חריפה וכיבוד, וכך עושים גם במוצאי שבת.

טקס החתונה

בטקס החתונה השומרונית נערך טקס קריאת מכתב הזיווג, כאשר החתן והכלה יושבים על במה מוגבהת מול כל המוזמנים בכיסוי ראש, החתן בכובע והכלה בהינומה. מכתב הזיווג נחתם על ידי הכוהן ושני עדים. בתום קריאת מכתב הזיווג הוא נמסר למשמרת אצל אבי הכלה, כאשר לפי המנהג השומרוני אין פותחים את מכתב הזיווג לאחר החתונה למעט מצב גירושין.

מתקיים טקס מולד משה - הכוהן הגדול קורא מדרש קדום בארמית ובעברית, המפאר את לידת משה רבנו וקורות חייו. היום השני הוא יום הגברים והיום השלישי הוא יום הכלה. ביום הרביעי מקריאים את מכתב הזיווג, וזהו גם יום החתונה. ביום החמישי נחים, ובשבת בבוקר נאספים וקוראים עם החתן את פרשת השבוע.

לחתונה השומרונית שלושה חלקים, כאשר רק החלק הראשון ניתן להתרה ללא הליך גירושין:

(א) שלב ההסכמה הרשמי לנישואין.

(ב) שלב האירוסין שבו הזוג נחשב כנשוי.

(ג) שלב הנישואין שבו מתקיים טקס הקראת מכתב הזיווג.

ההסכמה

בטקס הקידושין הורי החתן מגיעים לבית הורי הכלה ומבקשים את ידה של הכלה, כשבטקס זה מתקבלת הסכמתם הפומבית של החתן והכלה והמשפחות לקשור את חייהם. אם הסכימו, והיו לכך שני עדים או יותר, צפויה חתונה בקרוב. אם לא הסכים אחד מהצדדים להינשא - קרוב לוודאי כי לא תתקיים החתונה. אם הסכימו וחזרו בהם מהחלטתם לאחר מכן, האפשרות להתחרט ולהינשא עדיין קיימת.

אירוסין

הטקס השני הוא טקס האירוסין, ובו בעצם מוכרז הזוג הצעיר נשוי. טקס זה מתרחש במעמד הזוג הצעיר, המשפחות, הכוהן הגדול או נציגו המארג את הזוג ושני עדים

התורה, יוצאים השומרונים בתהלוכה איטית מלווה בשירת "האזינו" של משה בסוף ספר דברים לעבר בית העלמין. המת נקבר בארון.

בית העלמין השומרוני בהר גריזים

במהלך השבעה פוקדים כל השומרונים את בית הנפטר, כאשר במשך כל ימי השבעה, בבוקר ובערב, נערכת תפילה בבית הנפטר לעילוי נשמתו. לפי המנהג השומרוני יולבש הנפטר בחליפת השבת המסורתית, עטוף טלית לבנה וכובע לראשו וייטמן בחלקו. על-פי האמונה השומרונית "ביום נקם ושלם", הוא יום הדין, יחזרו המתים לבושים במיטב בגדיהם.

השומרונים מקפידים מאוד על טהרתם, ובשל כך מקפידים שלא לגעת בקברים בכלל ובמת בפרט, על-פי הכתוב: "וְכָל אֲשֶׁר-יָגַע עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֶלֶל-חֶרֶב אוֹ בָּמָת אוֹ-בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר, יִטָּמָא שְׂבַעַת יָמִים" (במדבר יט). אדם שנגע במת או בקבר, חייב לטבול במים ועד אז לא לגעת באף אדם אחר. כמו כן במשך שבעה ימים מהנגיעה במת, חל על השומרוני איסור "לבוא אל הקודש" - להיכנס לבית כנסת או להחזיק ספר תורה.

צילום: אורי אורחוף

צילום: אורי אורחוף

גירושין

כיוון שהשומרונים נישאים בטקס דתי שומרוני, יש בידי הכוהן הגדול סמכות לחתן ולגרש בני זוג. סמכות זאת מוכרת על-ידי משרד הפנים בישראל. הליך הגירושין נדיר מאוד בקהילה השומרונית, ורק לכוהן הגדול של הקהילה הסמכות לבצעו, וזאת רק לאחר מיצוי נסיונות הגישור בין בני הזוג. הגירושין בתוקף החל מהוצאת מכתב הזיווג ורישום הזוג בספר "כריתות".

מנהגי אבלות

לקהילה השומרונית שני בתי עלמין: האחד בקריית שאול בתל אביב, והשני והמרכזי בקריית לווה על הר גריזים, בקצה השכונה השומרונית.

בהתאם למסורת השומרונית, במקרה של אבל יושבת המשפחה "שבעה" על המת כמסורת בני ישראל בימי קדם על-פי הכתוב בבראשית: "וַיַּעַשׂ לְאֶבְיוֹ אֶבֶל שְׁבַעַת יָמִים" (בראשית נ). בתום השלושים והשנה נערכות סעודות זיכרון, כאשר בשנה הראשונה אין בני המשפחה משתתפים בשמחות. לפני טקס הלוויה קוראים השומרונים למראשות המת את כל חמשת חומשי התורה. לאחר קריאת

כשרות

השומרוני אוכל אך ורק מאכלים הכשרים על-פי התורה, כלומר דגים כשרים וחלב מבהמה טהורה בלבד. דגים, מוצרי חלב ומוצרים מן הצומח, מותרים למאכל לבני הקהילה גם ללא כשרות רבנית כלשהי. בין בשר וחלב בני הקהילה מקפידים על כ-6 שעות הפרש, ובין חלב לבשר 3 שעות. בנוסף, השומרונים משתמשים במערכת כלים נפרדת לבשר ולחלב.

דיני שחיטה וכשרות

השומרונים אוכלים אך ורק בהמות ועופות הכשרים על-פי התורה, ושנשחטו על-ידי שוחט שומרוני שהוסמך לכך. בשר שנשחט בכל שחיטה אחרת אינו כשר לטעמם. בשר כשר הוא רק כזה שהופרדה ממנו הזרוע הימנית הניתנת לכוהנים בחינם, משום שהיא חלקם על-פי התורה.

כיום יש מספר רב של שוחטים שהוסמכו לכך בקהילה השוחטים עבור בני הקהילה. כיוון שהקהילה השומרונית מקפידה מאוד על דיני הטהרה, על השוחט להיות טהור לפחות 24 שעות קודם השחיטה ובעת השחיטה. (נגיעה במת וכן קרי לילה מטמאים). שחיטת הבהמה נעשית בעזרת סכין שחיטה מיוחדת הנבדקת כמה פעמים לפני השחיטה, על-מנת לצמצם כל סיכוי של סבל לבהמה או לעוף הנשחטים. לפי ההלכה השומרונית, השוחט מעביר את להב הסכין פעם אחת בלבד על צוואר הבהמה, שראשה פונה לכיוון הר גריזים. בהמה שלא מתה בהעברת סכין אחת - אינה כשרה למאכל. במהלך השחיטה נושא השוחט תפילה. כמו כן השומרונים

המזווה

המזווה השומרונית אינה זהה למזווה היהודית המוכרת. היא כתובה בכתב עברי קדום ומכילה פסוקים נבחרים מהתורה, לרוב פסוקי עשרת הדברים או "שמע ישראל". המזווה השומרונית תלויה על הקיר בכל מקום בבית. יש הבוחרים לשים אותה רקומה או מודפסת במסגרת תמונה בסלון הבית, או בכניסה לבית כאשר הפסוק חרוט על-גבי לוח שיש בעבודת יד.

טוטפות

השומרונים מסבירים את מצוות ה"טוטפות" במובן רוחני, כציווי לזכור את כל מצוות ה'. השומרונים מתפללים תפילת יחיד בכל יום בוקר וערב על-פי הכתוב: "אֵת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בִּבְקָר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים" (במדבר כח). המצווה "וקשרתם לאות על-ידיך" - משמעותה לדברי השומרונים להזכיר לנו כי מלאכת ידינו היא בברכת האל. "והיו לטטפות בין עיניך" מנחה אותנו לזכור תמיד את מצוות ה'.

מזווה שומרונית

רואים במנהג הנידה מרכיב מרכזי לזהותם בתור קהילה, ואינם מוכנים לוותר עליו בשום אופן. מנהג זה מאחד את המשפחה המורחבת, ומאלץ את הנשים לעזור אחת לרעותה בתקופות אלה. למשל, הנשים יכולות לבשל זו לזו בתקופה שאחת מהן בנדה, או לעזור אחת לשנייה בעבודות הבית השונות. מנהג זה מערב גם את הגברים יותר בעבודות הבית ובטיפול בילדים. נשים שומרוניות רבות נהנות בשבוע נידתן, שכן הן יכולות לנוח או לבלות עם נשים אחרות שגם הן בנדה. אחרי שבוע הנידה, האישה טובלת במים וחוזרת לטהרה.

הנשים השומרוניות מקיימות את מנהג הנידה לאחר לידה, וזאת על-פי ציווי התורה: "דִּבֶּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְאִמֹר, אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ, וְיָלְדָה זָכָר. וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים, כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, יְמוֹל בָּשָׂר עָרְלָתָהּ. וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדָמֵי טְהָרָה, בְּכָל־קֵדֶשׁ לֹא תֵגַע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא, עַד־מִלֹּאת, יְמֵי טְהָרָה. וְאִם־נָקְבָה תֵּלֵד, וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כַּנִּדָּה; וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁשֶׁת יָמִים, תֵּשֵׁב עַל־דָּמֵי טְהָרָה" (ויקרא יב).

אחרי לידת בן, האישה טמאה במשך 40 יום, ולאחר לידת בת 80 יום.

בימים אלו, כמו בימי הנידה שומרת האישה על ריחוק ממגע, וכן נמנעת מהליכה לבית הכנסת או מנגיעה בספרי קודש.

אינם אוכלים את גיד הנשה של הבהמה, והוא נשרף באש.

דיני הטהרה

קהילת השומרונים מקפידה מאוד על דיני הטהרה. הנשים השומרוניות נמנעות מלגעת בימי נידתן בחפצים או באנשים על-פי הכתוב: "וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָכָה, דָּם יִהְיֶה זָכָה בְּבִשְׂרָהּ. שְׁבַע יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדָּתָהּ, וְכָל־הַנִּגַּע בָּהּ יִטְמָא עַד הָעָרֶב. וְכָל אֲשֶׁר תִּשָּׁכַב עָלֶיהָ בְּנִדָּתָהּ, יִטְמָא. וְכָל אֲשֶׁר תִּשָּׁכַב עָלָיו, יִטְמָא" (ויקרא טו). בימי המחזור מוטלת האחריות על האישה השומרונית להודיע לאחרים על מצב הגוף הזמני, על-מנת שלא יגעו בה ולא יעבירו לה חפצים, ועל כן בדרך כלל הנשים משתמשות בכלים ובחפצים מיוחדים המוקצים לימים אלה. כלים וחפצים שבהם תיגע האישה בימי נידתה חייבים לעבור שטיפה במים כדי לטהרם. אם לאישה יש תינוק יונק, היא מטמאת אותו בימי הנידה ומטהרת אותו במים לאחר שתקופת הנידה מסתיימת. בימים אלו, נאסר על האישה לעסוק בעבודות הבית או בבישול האוכל לבני הבית, ותפקיד זה מבוצע לרוב בידי אב המשפחה.

השומרונים נצמדים לכתוב בתורה, ולכן האישה השומרונית שומרת רק שבעה ימי נידה עד לטהרתה ולא יותר מכך. השומרונים

שומרוניס

סגולות ומעדים

בני העדה הישראלית שומרונית, חוגגים אך ורק את שבעת החגים שצוו על בני ישראל בתורה.

ב־א' לחודש האביב מציינים בקהילה את ראש החודש הראשון, ראש חודשי השנה. שבעת החגים והמועדים של השומרונים הם:

פסח ב־י"ד לחודש האביב - זבח פסח.

חג המצות - שבעת הימים שלאחר הפסח.

שבועות - 50 יום לאחר השבת של חג הפסח.

מועד ראש החודש השביעי, יום תרועה.

מועד יום הכיפורים - בעשור לחודש השביעי.

סוכות.

מועד שמיני עצרת - שבו חלה גם שמחת תורה.

ארבעה ימים לפני חג השבועות מציינים השומרונים את יום "מעמד הר סיני". יום זה הוא מסורתי ואינו מהווה שבתון.

מועדי החגים וימיהם בשבוע נקבעים על־ידי הכוהן הגדול היושב בהר גריזים, על־פי חישוב לוח עתיק יומין הנקרא: "חשבון קשטה" - חשבון האמת.

מהלך טקס זבח הפסח

טקס זבח הפסח הוא טקס קדום מאוד המעורר תשומת לב רבה. יום ה־14 בחודש האביב מכונה בפי השומרונים "יום טבה" או "יום טבח". כבר בצהרי ערב החג, מקום רחבת הזבח שבהר גריזים מתחיל להתמלא במאות אורחים ומבקרים, הבאים לצפות באירוע מיוחד זה. על־פי הכתוב בתורה, לקראת פסח רוכשת כל משפחה שה, כבש בן שנה, המוקרב ביום זבח הפסח. צעירי הקהילה מתחילים מצהרי היום ה־14 בהבערת בורות התנורים. וזרדים ועצים מוטלים לתוכם כהכנה לשעת הטקס. זקני הקהילה והכוהנים האחרים נאספים אל בית הכוהן הגדול על־מנת להזמין אל זבח הפסח,

זבח הפסח

השומרונים מבחינים בין חג הפסח ובין חג המצות. המועד הראשון הוא "זבח פסח", כשאת ההכנות לקראת החג מתחילים כבר מספר ימים לפני יום ה־י"ד לחודש הראשון. חג המצות בא לאחר "זבח הפסח", והיום הראשון והיום השביעי בחג המצות הם ימי שבתון.

לכל משפחה שומרונית המתגוררת בחולון קיים בנוסף בית קיץ על הר גריזים, המשמש אותם למשך שבעת ימי חג הפסח ובשהייה מזדמנת במהלך השנה. בימים שלפני החג מנקים השומרונים את בתיהם מכל חמץ.

צילום: אורי אורחוף

המזבח. לאחר שניקיון תוכם של הכבשים מסתיים, משפדים את הכבשים השלמים על שיפודי עץ ארוכים כפי שלמדו מהפסוק: "רֹאשׁוֹ עַל פְּרָעָיו וְעַל קַרְבּוֹ" (שמות יב). כאשר גדול הכהנים במקום מורה על הכנסת הכבשים לתנורים, כל השוחטים מתאספים סביב תנורי הכבשן הלוהטים ולאחר קריאה קצרה של פסוקים מן התורה מוכנסים הכבשים לתנורים הגדולים. תנורים אלו מכוסים מיד ברשת ברזל כבדה, בד לח ומעליו בוצ' רטוב שהוכן מראש למטרה זו. הדבר נעשה על־מנת לאטום כליל את התנור ליציאת אוויר חם ולמנוע כניסת חמצן לתוכו. דבר זה נועד לצליית הכבשים מחום התנור בלבד ולא מאש, על־פי הכתוב: "אֶל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׁל מִבָּשָׁל בְּמַיִם כִּי אִם צֹלִי אִשׁ" (שמות יב).

צילום: אורי אורחוף

וקודם בין הערביים מלווים זקני הקהילה וכוהניה תוך כדי שירה רמה את הכהן הגדול אל רחבת הפסח.

הכהן הגדול תופס את מקומו בראש המתפללים, ומתחיל את תפילת זבח הפסח בעומדו על האבן הגדולה, המיוחדת לאירוע זה כשכל הקהל עונה אחריו בקול רם. הכהן הגדול קורא את הפרק בו מצוים בני ישראל על זבח הפסח. כאשר הכהן מגיע למשפט "וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קְהָל עֵדֹת יִשְׂרָאֵל..." (שמות יב) זהו הסימן והאות לשחיטת הכבשים. אך ורק שוחטים שומרונים המוסמכים לכך שוחטים את עשרות הכבשים ברגע אחד, כשתוך כדי כך קוראים בקול "כרזין ואמרין לית אלה אלא אחד" (מכריזים ואומרים אין אלוהים אלא אחד). בשלב זה הטקס מגיע לשיאו - על מצחי הגברים הבכורים מסומן כתם דם, מדם הכבשים, לזכר הדם שנמרח על מזוזות בתי בני ישראל בהיותם במצרים, על־מנת שהמוות יפסח עליהם במכת הבכורות קודם היציאה לחרות.

לאחר גמר השחיטה מתחילה עבודת ניקוי הכבשים, כשאחד השוחטים הבכירים ממחר לבדוק את כשרות השחיטה בכל אחד מן הכבשים. לאחר בדיקת הכבשים עורם מופשט, השוחטים מפרידים את החלקים האסורים לאכילה, ואלו מושלכים מיד לאש

טקס זבח הפסח (צילום: אורי אורחוף)

שורפים באש המזבח, כאשר המתנדבים מקרב צעירי הקהילה מצווים להמתין במקום ולוודא שלא יישאר דבר מן הכבשים. על פי הכתוב: "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עֲדִבְקָר, וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עֲדִבְקָר, בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ" (שמות יב). אם הזבח חל בערב שבת, הוא יוקדם ליום שישי בצוהרים, כאשר השמש כבר נוטה לצד מערב.

צילום: אורי אורחוף

היום שאחר טקס הזבח הוא יום שבתון, שבו השומרונים אינם מדליקים אור או נוסעים ברכב. יום החג מנוצל לביקור קרובי משפחה ולמנוחה. עם שחר, נערכת תפילה חגיגית מיוחדת בבית הכנסת המרכזי לציון היום הראשון בחג המצות, ובה קוראים את הפסוקים מהתורה: "הַחֲדָשׁ הִזָּה לָכֶם רֹאשׁ

זמן ההמתנה לצליית הכבשים מנוצל לשירה ולשמחה סביב המזבח. לאחר כשעתיים שלוש שעות, כשהבשר צלוי ומוכן לאכילה, מוציאים את הכבשים מהתנורים. כל בית אב מתאסף בביתו לאכילת הזבח ולקיום המצווה. הכבשים

נאכלים בחיפזון ללא תוספות למעט מרור, על פי הציוי בתורה: "וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגִירֶיכֶם וְעֲלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפִזּוֹן" (שמות יב). את הבשר אוכלים עם המרור - צמח הלענה המריר הידוע בשמו עולש אברהם. את הנותר מהבשר שלא נאכל לא זורקים, שכן יש איסור בתורה לזרוק או לשבור אפילו עצם מן הכבש. את כל השאריות מזבח הפסח

עלייה לרגל חג המצות - הר גריזים (צילום: אורי אורחוף)

חֲדָשִׁים רָאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֲדָשִׁי הַשָּׁנָה"
(שמות יב).

מצות וחמץ

נעשות בעבודת יד ועשויות מקמח, מלח ומים ללא שמרים. בכל בית נאפות פעמיים במהלך החג מצות על-פי צורכי הבית. המצות נאפות על גבי כיפת ברזל מתכתית וחמה שתחתיה בוערת אש.

מצות שומרוניות (צילום: אורי אורחוף)

תֹּאכְלוּ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם, כָּל־מִלְאֲכַת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ. וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרֵא־קֹדֶשׁ כָּל־מִלְאֲכַת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כג).

במשך כל שבעת ימי החג חל איסור על אכילת חמץ, או כל תוצר אחר שאינו מתוצרת הבית. פעמיים במהלך החג כל משפחה אופה לעצמה את תצרוכת המצות

חג המצות

נמשך שבעה ימים. ביום השביעי חלה העלייה לרגל הראשונה בשנה, שבה מצווים הישראלים השומרונים לעלות לרגל לפסגת הר גריזים. היום הראשון של מחרת הזבח הוא שבתון כפי שנאמר: "וּבַחֲמִשָּׁה עֶשְׂרִי יוֹם לְחֲדָשׁ הָזֶה חַג הַמִּצּוֹת לָהּ, שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת

בימים עברו, כאשר בראש הקהילה עמד הכוהן הגדול מבית פינחס, היו נוהגים בני הקהילה לעצור ליד ביתו, על־מנת להזמין להצטרף אליהם לעלייה לרגל. משנכחדו הכוהנים מבית פינחס, והכוהנים מבית איתמר החלו לכהן בראש העדה, נשמר מנהג זה והוא מקוים עד עצם היום הזה.

התחנות הנוספות שבהם עוצרים השומרונים בעלייה לרגל הן:

- מקום ה"אבנים" שהציב יהושע בן נון בעת היכנסו לארץ ישראל כתשתית למזבח ה' בהר גריזים.
- מקום מזבח "אדם" ו"שת" בנו.
- מקום "גבעות עולם", שעל־פי המסורת זהו המקום שבו עמד משכן משה שהציב יהושע עם כניסתם של בני ישראל לארץ כנען.

שלה, וניזונה בעיקר מפירות, ירקות, בשר ומצות. השומרונים שותים בחג אך ורק מיצים טבעיים שנסחטו על ידם, מים וכמובן עראק ביתי טעים ואיכותי העשוי מענבים. ימי החג מנוצלים לביקורים הדדיים זה אצל זה בביתו של זה, בברכת שנה טובה, בשירה, בשתיית עראק ביתי ובכיבוד תוצרת הבית. ביום השביעי, לאחר חצות הלילה של החג, מתחילים בני העדה את תפילת מועד חג המצות בבית הכנסת. כשעתיים לאחר מכן יוצאים לכיוון פסגת הר גריזים מלווים בשירת שבח והלל, כשהכוהן החזן נושא את ספר התורה עומד בראשם.

בעלייה לרגל להר גריזים עוברים המתפללים בכל המקומות המקודשים. לכל מקום מוקדש קטע תפילה, המכיל פסוקים מן התורה, הקשורים לאותו מקום. בכל נקודה שבה עוצרים לנשיאת תפילה מקיימים את טקס הנפת ספר התורה על־ידי הכוהן.

צילום: אורי אורחוף

השבועות מתחילים בשבוע שקדם לחג ביום שני בשבוע, וימים אלו מצוינים בתפילות בבית הכנסת.

להלן סדר ימי חג השבועות:

יום קהלה "יום הקהל"

השבת שבחול המועד פסח נקראת במסורת השומרונית, שבת מועד חג המצות. ממחרת השבת הזאת השומרונים מתחילים בספירת 50 ימי העומר, על-פי הכתוב: "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחְרַת הַשִּׁבְעָת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה" (ויקרא כג).

היום ה־44 נקרא יום קהלה "יום הקהל", שבו נהגו לבקר בכל המקומות התחומיים את הר גריזים: שכם, קבר יוסף, קברות הכהנים הגדולים בני אהרון בכפר עוורתה ו"גבעת עולם" בפסגת הר גריזים.

היום ה־46 לספירה זו הוא "יום מקרתה", שעל-פי המסורת הוא היום שבו התאספו בני ישראל למעמד הר סיני. יום זה אינו יום שבתון.

מעמד הר סיני

ביום השלישי שלפני החג נערכת תפילה מיוחדת בבית הכנסת לציון ערב מעמד הר סיני. היום שלאחריו הוא "יום המעמד הגדול" - מעמד הר סיני" בבית הכנסת נערכת תפילה ארוכה ומיוחדת, המתחילה לפנות בוקר ומסתיימת עם הערב. ביום זה נקראת התורה כולה, לאזכור יום מעמד הר סיני.

השבת של אותו שבוע נקראת: "שבת עשרת הדברים", כשהתפילות בשבת זו מוקדשות

• לאחר עצירה ממושכת במקום עוברים המתפללים, תוך כדי ניגון עתיק וקצבי של "שירת הים", כפי ששרו אותה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים, אל מקום "אלהים יראה" - המקום שבו ראה אברהם את אותו אייל נאחז בסבך בקרניו בבואו לעקוד את יצחק בנו, ואותו הקריב תחתיו.

• מזבח "יצחק" - המקום שבו עמד אברהם לעקוד את יצחק.

• מקום "מזבח נח" - המזבח שהניח נח אחרי שיצא מהתיבה והלך להר גריזים.

• התחנה השביעית - חזרה למקום המשכן.

מוקדם בבוקר מצטרפות הנשים והילדים אל קהל המתפללים. עם סיום התפילה יורדים המתפללים יחד עם משפחותיהם חזרה אל בתיהם לארוחה חגיגית.

הכנה לחג השבועות

חכמי הישראלים השומרונים קבעו כי את חג השבועות יחוגו שבעה ימים, בדומה לחג המצות וחג הסוכות, כדי שמעמדו של חג השבועות לא ייגרע לעומת שני מועדי העלייה לרגל האחרים. שבעת ימי חג

צילום: אורי אורחוף

בתי האב את הכהנים ומברכים אותם בברכת חג שמח. בצהרי היום מבקרים משפחות בתי הכהונה את אנשי הקהילה ביקור גומלין.

ראש החודש השביעי

מועד החודש השביעי בראשון לחודש השביעי נקרא "יום תרועה" במסורת השומרונית. יום זה מצוין בתפילה מיוחדת. בבתי הכנסת תוקעים בשופר, שמכריז על תחילת החודש השביעי ועל כניסת החג. לאחר תפילת מועד החודש השביעי הולכים המתפללים לבתי הכהנים לברכם בברכת החג, ולאחר תפילת ערב החג יושבים השומרונים בביתם לסעוד את סעודת החג עם משפחתם בשולחן עשיר במטעמים. לאחר ארוחת החג מקדימים השומרונים לישון, על־מנת לקום עוד לפני עלות השחר לתפילת החג המרכזית הנמשכת כשבע שעות בערך עד ל־9:00 בבוקר.

כולן לאזכור עשרת הדברים שנאמרו ביום מעמד הר סיני.

חג השבועות

על־פי המנהג השומרוני, ספירת ימי העומר מתחילה ממחרת השבת שאחרי חג הפסח. כתוצאה מספירה זו, חג השבועות השומרוני יחול לעולם ביום ראשון, יום ה־50 לספירת העומר. ממילא, ערב חג השבועות ייצא תמיד במוצאי שבת.

בערב החג השומרונים אינם אוכלים אוכל חם משום שאינם מבשלים בשבת, על כן שולחן ערב החג מורכב ממבחר סלטים עשיר.

ביום ראשון לפנות בוקר משכימים השומרונים קום, ומקיימים את מצוות העלייה השנייה בשנה לרגל, באותה מתכונת של העלייה לרגל בחג המצות. בתום תפילה זו מבקרים

צילום: אורי אורחוף

את שתי הפרשות האחרונות בתורה, שירת האזינו וברכת השבטים מפי משה. בפרשות אלו מזהיר משה את בני ישראל מחטאים לאלוהים, ומפרט את העונשים הכבדים העלולים להיגרם לחוטאים.

יום הכיפורים

ביום הכיפורים נוהגים כל השומרונים לצום על-פי הכתוב: "כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תִעֲנֶה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ" (ויקרא, כג) מהמילים "כל הנפש" דייקו השומרונים כי כולם מחויבים בצום זה כולל ילדים ותינוקות, ורק התינוקות היונקים פטורים מצום זה. השומרונים דבקים באמונתם ומאמינים כי יש השגחה אלוהית ביום זה על הצמים. צום זה נמשך 24 שעות, מערב ועד ערב.

ביום הכיפורים התפילה ארוכה ביותר ונמשכת כ-25 שעות, מכשעה לפני הערב ועד יציאת החג. התפילה כוללת פיוטי תחינה

בדומה לשבת, ארוחת הבוקר שלאחר התפילה היא ארוחה עשירה בסלטים. לאחר ארוחת הבוקר נוהגת כל משפחה שומרונית לבקר ולכבד בנוכחותם את משפחות הכוהנים בקהילה ולאחל להן חג שמח ואריכות ימים. גם הכוהנים מארחים את המבקרים הבאים בשעריהם בשולחן מלא כל טוב, ובשתיית עראק ביתי איכותי העשוי מענבים.

ראש החודש השביעי הוא יום אחד בלבד הפותח את עשרת ימי התשובה המסתיימים ב"יום הכיפורים". בימים אלו מקיימים הישראלים השומרונים בבתי הכנסת תפילות מיוחדות, מדי בוקר וערב.

ימי הסליחות

הימים שבין ראש החודש השביעי ויום הכיפורים הם עשרת ימי הסליחות. בימים אלה מתפללים השומרונים למחילה בוקר וערב כל יום. בסוף כל תפילה, קוראים השומרונים

צילום: אורי אורחוף

הסוכות מצד גורמים עוינים הוכנסה הסוכה לתוך הבית על-מנת להצניעה ולשמור על קדושתה. למחרת צום יום הכיפורים ממחרים בני העדה לפרדסים השונים, על-מנת לקטוף פירות שבהם יעטרו את הסוכה.

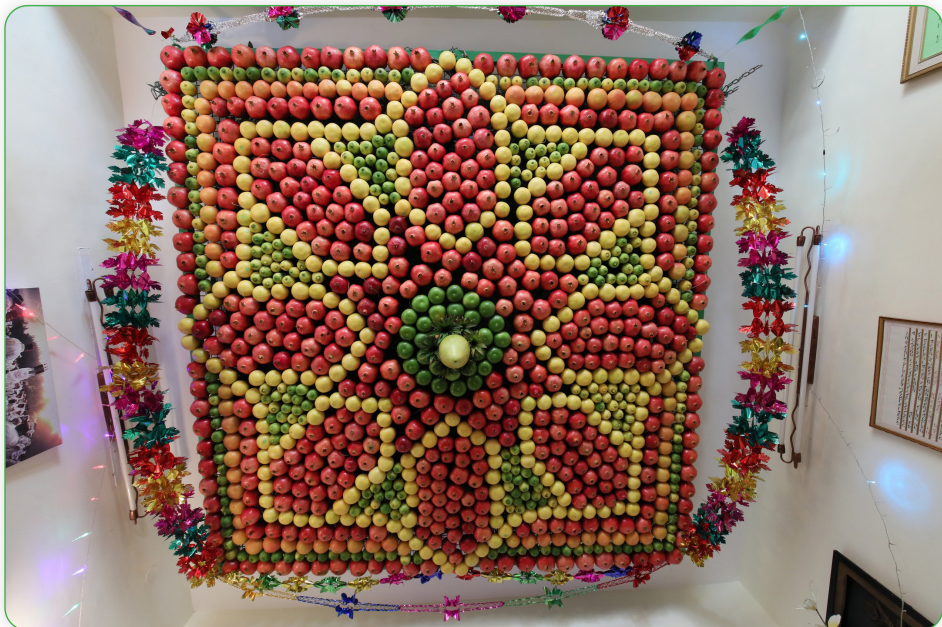
הסוכה השומרונית שונה ומיוחדת במבנה שלה ובצורתה. היא תלויה על קרסי ברזל היורדים מהתקרה, ומחוזקת עלידי עמודי ברזל שביניהם נשזרת רשת ברזל. על הרשת ומתחתיה מונחים ארבעת המינים: כפות תמרים, ערבי נחל, ענפי עץ עבות ופרי עץ הדר. על-פי הכתוב: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרֵי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ-עָבֹת וְעֵרְבֵי-נַחַל" (ויקרא כג) בהלכה השומרונית, פרי עץ הדר הוא כל פרי עונה הדור ויפה, כמו: רימונים, לימונים, אשכוליות, תפוחים ואתרוגים. השומרונים מוסיפים גם פלפלים, וחצילים לקישוט.

רבים ואת קריאת התורה כולה, כשביום הכיפורים גם הנשים נוהגות להצטרף לתפילה כשהן לבושות בצניעות ומכסות את ראשן. הנשים והגברים בקהילה השומרונית מתפללים ביחד, ויום הכיפורים הוא יום שבתון מוחלט על-פי הכתוב: "מֵעֶרֶב עַד-עֶרֶב תִּשְׁבֹּתוּ שַׁבְּתָכֶם" (ויקרא, כג)

לציון סיום החג השומרונים תוקעים בשופר, ובצאת יום הכיפורים מתיישבת כל משפחה מסביב לשולחן ארוך עמוס במאכלים קלים.

חג הסוכות

השומרונים חוגגים את חג הסוכות שבעה ימים על-פי הכתוב: "בִּסְכּוֹת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג). בתקופות קדומות נהגו השומרונים לבנות את הסוכה תחת כיפת השמיים, אולם בשל רדיפות הקהילה והרס

סוכה שומרונית (צילום: אורי אורחוף)

מחולון לבקר בסוכות בהר גריזים ולחזור בסיום הביקור לביתם. בחג נהגו השומרונים לסעוד ממיטב מטעמי החג השונים, לשתות עראק ביתי ולשיר זמירות חג.

שמיני עצרת

ביום השמיני שלאחר שבעת ימי הסוכות חוגגים קהילת השומרונים את "יום שמיני עצרת" שבו חל שמחת תורה. יום זה הוא יום שבתון לכל דבר, עלפי הכתוב: "יְיָ הֵשִׁיבֵנוּ מִקְרֵא־קֹדֶשׁ יְהִי־לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵלֶיךָ לֵאמֹר עֲצֶרֶת הָיָה לָנוּ כְּלִמְלֶאכֶת עֲבָדֶיךָ לֵאמֹר תַּעֲשֵׂנוּ." (ויקרא כג).

יום זה מצוין בתפילה ארוכה חגיגית ומיוחדת. בתום תפילת הבוקר הכוהנים מוציאים את ספר התורה אל מחוץ לכותלי בית הכנסת, ומסתובבים איתו ברחובות שכונת השומרונים כאשר שיירת מתפללים אחריהם. צעדה זו חגיגית ומיוחדת, ובמהלכה שרים הצועדים שירי קודש כאשר בתום ההקפה מוחזרים הספרים לבית הכנסת. מועד זה מהווה את חתימת מועדי השנה, וקריאת התורה בשבת שלאחריו מתחילה מ"בראשית" כאשר כל קורא מתברך בברכת "כל שנה ואתם שלמים".

יום השבת

יום השבת הוא היום הקדוש ביותר לשומרונים, ועל כן הוא נשמר בקפידה רבה. בשבת השומרונים שובתים מכל מלאכה ונמנעים מלהפעיל כל מוצר חשמלי. כמו כן אין השומרונים נוהגים לבשל, לנסוע, להצית או להבעיר אש. לפני כניסת השבת השומרונים מנתקים את כל מכשירי החשמל בבית, כולל המקרר. הם מדליקים לפני שבת רק את האורות הבסיסיים שאותם יצטרכו,

צילום: אורי אורחוף

הפירות נתלים על מסגרת המתכת בצורות הנדסיות מרהיבות, כשלעבודה נרתמים כל בני המשפחה. בחג סוכות המוני מבקרים באים להתארח בסוכותיהם של השומרונים בהר גריזים ובחולון, ולאחר פירוק הסוכה נותרים השומרונים עם פירות רבים. חלק מן הפירות נתרמים לצדקה ובשאר הפירות נעשים שימושים שונים כמו: שימורים, לפתנים, ריבות ומיצים.

בליל צאת החג, במוצאי שמיני עצרת, השומרונים מדליקים את סכך סוכותיהם במדורות גדולות, זכר לניצחון הגיבור השומרוני בבא רבה במאה ה־4 על הביזנטים. ניצחונו של בבא רבה החזיר לשליטתם של השומרונים לתקופת מה את הר גריזים, ואת המקדש שעמד עליו.

העלייה לרגל בסוכות

סוכות הוא אחד משלושת הרגלים, והשלישי בשנה שבהם עולים השומרונים לרגל להר גריזים. לתפילה החגיגית בהר מגיעים גם השומרונים המתגוררים בחולון.

התפילה החגיגית נעשית בראש ההר ונמשכת כ־5 שעות, ולאחריה נוהגים השומרונים

השומרונים אינם מדליקים נרות בערב שבת ואינם יוצאים מהשכונה, מלבד לבית הכנסת שבו הם מבלים את רוב שעות היום. בארוחת ליל שבת יושבים וסועדים כל בני המשפחה משולחן שבת מלא בכל טוב, אוכל חם וטרי שהתבשל זה עתה עם מגוון עשיר של טעמים - עוף, בשר, אורז, תפוחי אדמה וכדומה. מכיוון שאין השומרונים משתמשים באש או בפלטת שבת, תתבסס סעודת שבת בבוקר על מבחר עשיר של סלטי ירקות ביתיים.

במהלך השבת השומרונים מקיימים שבע תפילות - שתיים בערב שבת, שתיים בשבת בבוקר בבית הכנסת ולאחר מכן תפילה נוספת עם בני הבית וקריאה משותפת של פרשת השבוע, שתי תפילות בצהריים ותפילה שביעית במוצאי שבת. התפילה וקריאת התורה נעשות בלשון העברית הקדומה ובארמית. אף שהשומרונים שומרים את השבת ככתבה וכלשונה, במקרה של פיקוח נפש מותר לעשות את הדרוש על־מנת לטפל באירוע. בשבת נוהגים השומרונים לאסור יחסי אישות.

צילום: אורי אורחוף

למשל בחדר האוכל, כשהם מסתמכים על הכתוב בתורה: "וְלִפְנֵי עֵזְרָא לֹא תִהְיֶה מְכַשֵּׁל" (ויקרא יט).

מקדדי בלאט און און

שומרוניס

המתחם המקודש

על הר גריזים נחשפה עיר גדולה מן התקופות הפרסית וההלניסטית, שנבנתה סביב מתחם מקודש. העיר נחלקה לארבעה רובעי מגורים, וקירות הבניינים החיצוניים שימשו חומה. בעיר התגלו שרידי רחובות ובתי מגורים, שתי רחבות שוק וחנויות, ומדרום למתחם המקודש נחשפו שרידי מבנה גדול ובו עשרות חדרים. בתוך המבנה נמצאו בית בד, בניין מגורים מפואר וחנויות. רוב הבניינים כללו חצר מרכזית מוקפת חדרים: חדר אירוח, חדרי שינה וחדר אמבטיה. העיר השתרעה על פני 400 דונם, ונראה כי התגוררו בה כ־20 אלף איש.

במקום הגבוה ביותר בעיר נבנה המתחם המקודש, המוקף חומה ומבוצר היטב. במתחם נתגלו שני שלבי בנייה: בשלב הקדום, מהתקופה הפרסית (סוף המאה ה־5 לפנה"ס), הסתפקו הבונים במתחם קטן יחסית (96X96 מטרים), ובשלב המאוחר יותר, בתקופה ההלניסטית (המאה ה־2

אתר הר גריזים

אתר הר גריזים נמצא בשטחי יהודה ושומרון ליד שכם. האתר מקודש לבני העדה השומרונית, ובו נמצאים שרידי עיר שומרונית קדומה.

במקום אתר תיירות ארכאולוגי בניהול המנהל האזרחי ביהודה ושומרון, המתופעל על־ידי רשות הטבע והגנים. האתר משתרע על כ־400 דונם, ומצויים בו שרידים של עיר מהתקופות הפרסית וההלניסטית, מתחם מקודש ושרידי מתחם ביזנטי. האתר פתוח למבקרים בימים ראשון-שישי בין השעות 09:00-17:00. הכניסה בתשלום.

דרכי הגעה: לבאים מאריאל הגעה מכביש 505, ומירושלים מכביש 60 צפונה, עד צומת תפוח. מצומת תפוח ממשיכים צפונה עד צומת מחנה חורון, שם פונים אל היישוב הר ברכה. בשער הכניסה ליישוב הר ברכה פונים ימינה, וממשיכים דרך קריית לווה אל האתר.

הר גריזים (צילום: נתנאל אלימלך ואילן כהן)

יליד הכפר בורין, משריו של צלאח א(ל)־דין. מסורות יהודיות מימי הביניים רואות במקום את קברו של חמור, אבי שכם. ערביי שכם והסביבה נהגו לנדור במקום נדרים ולזבוח זבחים, אך כיום האתר סגור למבקרים מכל הדתות.

מצפה יוסף

מאות מטרים מצפון לפסגת הר גריזים נמצא תל א(ל)־ראס - השלוחה הצפונית של הר גריזים. בפסגת השלוחה נמצאים שרידים ארכאולוגיים שלא הונגשו לקהל הרחב, אך למרגלותיהם הוסדרה תצפית לעבר שכם, קבר יוסף והר עיבל.

כדי להגיע יש לחזור לשכונת השומרונים, לפנות לעבר "מצפה יוסף". נסיעה של כחצי קילומטרים דרך מפעל הטחינה תביא לחורשת אורנים למרגלות תל א־ראס. כאן יש לחנות וללכת כ־300 מטרים בשביל עפר בצד המזרחי של התל, לעבר נקודת התצפית. מכאן נראים היטב אתרי מזרח שכם: מחנות הפליטים בלאטה ועסכר, כנסיית באר יעקב, תל־שכם המקראית (תל־בלאטה) וכמובן קבר יוסף. בכביש המקשר בין שכונת השומרונים ובין תל א(ל)־ראס יש תצפית טובה לעבר מרכז ומערב שכם, כמו גם על הווילה של מניב אל־מסרי, האדם העשיר ביותר ברשות הפלסטינית שקבע את משכנו בצלע הר גריזים.

מוזאון השומרונים

מוזאון פרטי הנמצא במרכז שכונת השומרונים קריית לווה, על הר גריזים, ובו מוצגים מגוונים על התרבות השומרנית, בהם ספר תורה שומרני, תערוכה קבועה

לפנה"ס), השתרע המתחם על שטח של 100X200 מטרים. המתחם נועד לקלוט את אלפי המאמינים שעלו למקום בשלושת הרגלים, ושקיימו בו את זבח הפסח.

מזבח יצחק

סלע מוקף גדר. על־פי המסורת השומרנית על סלע זה התרחשה עקידת יצחק.

סלע "גבעות עולם"

משטח סלע גדול, אבן השתייה. שם הסלע מנציח את ברכת משה ליוסף: "וַיִּמְרָאשׁ הָרָרִי קָדָם וּמִמָּגֵד גִּבְעוֹת עוֹלָם" (דברים לג). כאן הוצב משכן משה רבנו, ולכן המקום נחשב קודש הקודשים.

סלע גבעות עולם (צילום: Daniel Ventura)

האבנים

באתר זה השומרונים מזהים את מקום האבנים שהציבו בני ישראל בעברם את נהר הירדן.

קבר שיח' ע'נים

מבנה יחיד, מקורה בכיפה, בפינה הצפונית־מזרחית של המתחם. זהו קברו של שיח' ע'נים,

לקבוצות ולבודדים. ניתן להזמין סיורים אותנטיים להר גריזים בליווי מדריך שומרוני.

הסיור כולל אפשרות לביקור במקומות הבאים:

- מקום הזבח
- בית כנסת שומרוני
- תצפית לעבר שכם
- ביקור בפסגת ההר (המקום הקדוש ביותר לשומרונים, בעקדת יצחק ועוד)

בהר גריזים ובתיאום מראש, תינתן אפשרות לכיבוד שומרוני מיוחד ולמטעמים אותנטיים.

סיור זה מלווה לכל אורכו על ידי מדריך מקצועי, שיסביר ויפרט על אורח חייהם של השומרונים בכל הנושאים הרלוונטים וישיב על שאלות המשתתפים. בחג הסוכות יתווסף לסיור ביקור בסוכות המיוחדות והמקושטות של קהילת הישראלים השומרונים.

לאחר הסיור מוקרנת מצגת על אורח החיים השומרוני הכוללת קטעי וידאו ותמונות מיוחדות.

לתיאום ביקורי קבוצות יש לפנות בדואר אלקטרוני או בטלפון:

sedakab@yahoo.com

טל': 052-5333104, 052-3566559.

בית כנסת שומרוני - השכונה השומרונית בחולון

של כתבי יד, פרוכות קיר, דגם מפלסטיק של סוכה שומרונית ודגמים של זבח פסח והר גריזים.

מוזאון ומרכז מבקרים הרשמי של ועד הקהילה נמצא במרכז הר גריזים הבין-לאומי לשלום, במרכז קריית לווה ליד בית הכנסת המרכזי.

שכונת השומרונים בחולון

בנתנה בשנות ה-50 של המאה ה-20 שכונה של בתים צמודי קרקע, כשהרחובות והמעברים בין הבתים קטנים וצרים. כל תושביה הם שומרונים, ובמרכז השכונה נמצא רחוב בן עמרם. גבולותיה הם הרחובות: המלאכה במזרח, מרבד הקסמים, מעלות ועמוס.

השכונה השומרונית בחולון פתוחה לביקורי הקהל, כשבני הקהילה הקטנה שמחים תמיד לארח את תושבי העיר ומבקרים מכל קצות הארץ והעולם. עניין מיוחד ניתן למצוא בשכונה בימי חג הסוכות השומרוני (לוח השנה עליפו נוהגים השומרונים שונה במועדיו מלוח השנה היהודי), שבו מקשטים בני הקהילה את בתיהם במגוון מדהים של פירות, עיטורים וקישוטים.

אתרי ביקור נוספים בשכונה: בית הכנסת, המרכז הקהילתי, מכון א.ב. ללימודי שומרוניות והעיתון "א.ב. - חדשות השומרונים".

סיורים בשכונות השומרונים בחולון ובקריית לווה

במשך כל ימות השנה מתקיימים סיורים בקהילה השומרונית בעברית ובאנגלית בשכונה השומרונית בחולון ובהר גריזים

לבצע טיולים בדד, ורצוי שלפחות אחד המטיילים יהיה חמוש בנשק אישי. למי שאינו תושב האזור, מומלץ להימנע מנסיעה בכבישי האזור בשעות הלילה וכן מומלץ לא להסתמך על תוכנות ניווט כדי להתמצא בכבישי האזור. בשבתות ובחגים, התנועה האזרחית הישראלית בכבישי האזור דלילה, ומרבית היישובים היהודיים באזור סגורים למטיילים. התנאים הביטחוניים באזור עלולים להשתנות, ויש להיות ערניים למצב הביטחוני העדכני בטרם היציאה למסלול.

או באמצעות כתובת הדוא"ל info@shomronim.co.il 053-8862504

הסיוע בחולון נמשך שעתיים, והתשלום מתואם עם המדריכים.

לתשומת לב: המסלול בשומרון נמצא מעבר לקו הירוק בעומק שטחי יהודה ושומרון, באזור רגיש מבחינה ביטחונית. כל טיול באזור זה, מחוץ לתחומי היישובים היהודיים וצירי הנסיעה המשמשים ישראלים, מחייב תיאום ביטחוני עם צה"ל ויידוע גורמי הביטחון ביישובים היהודיים הסמוכים. אין

בואו סעם זאז על פערס ורייז

שומרוניס

מקרוני חום

מתכון זה הוא לא מתכון שומרוני קלסי, אלא פיתוח עצמאי של אמא של בנימים צדקה, שגדלה על ברכי המטבח הרוסי. המון בצל מטוגן וקוביות של בשר כבש, הופכים את המקרונים לשחומים ועשירים בטעמים.

מתכון ל-6 מנות

מרכיבים

- מלח.
- חבילה מקרונים מס' 8 - 500 גרם.
- 1 כפית בהרט.
- 3 בצלים גדולים.
- תרנגולת או תרנגול הודו - עד שלושה ק"ג.

אופן ההכנה

מחממים שמן במחבת גדולה, ומטגנים את הבצל עד שהוא הופך לשחום מאוד.

מעבירים למסננת. מניחים את קוביות הבשר בסיר גדול ומכסים במים. מבשלים כשעתיים עד שהוא עשוי.

מניחים את המסננת בתוך הסיר ומבשלים כעשר דקות נוספות, עד שהבשר ומי הבישול סופגים את הצבע של הבצל המטוגן והופכים לחומים.

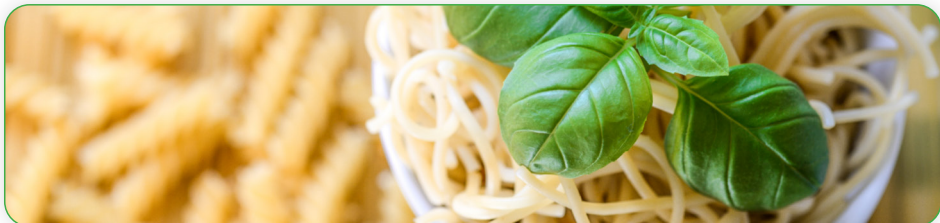
מוציאים מהסיר את המסננת עם הבצל, ומעבירים לקערה את חלקי הבשר המבושלים.

מוסיפים לנוזל הבישול שנותר בסיר את התבלינים והמקרונים.

מביאים לרתיחה, מנמיכים את האש ומבשלים כעשר דקות. עד שהמקרונים סופגים את נוזל הבישול ומתרככים.

מחזירים את קוביות הבשר לסיר, מערבבים ומבשלים ביחד עד שלוש דקות נוספות.

טועמים ומתקנים תיבול. מגישים מיד.

“מנזאלה” אורז עם חצילים ועוף

תבשיל שומרוני מסורתי, שמזכיר את המקלובה של המטבח הערבי: שכבות של אורז, בשר וירקות שמבשלים בסיר אחד, ואחר כך הופכים על צלחת הגשה.

מתכון ל-6 מנות

מרכיבים

- 2 כוסות אורז.
- 2 בצלים בינוניים.
- 6 חלקי עוף (שוקיים או ירכיים).
- 1 כפית בהרט.
- 1/2 כפית קינמון.
- 1 כפית מלח.
- 4-3 חצילים בגודל בינוני.
- 1/4 כוס מים.
- 1/4 כוס שמן.
- 1 כוס גרגירי חומוס.
- 1 כפית גדושה במלח.
- 1 כפית עוספור.

אופן ההכנה

משרים את האורז במים. פורסים את הבצל ומניחים בתחתית הסיר.

מניחים את חלקי העוף על הבצל ומתבלים
בבהרט, קינמון ומלח.

חותכים את החצילים לקוביות גדולות
ומניחים על העוף. מפזרים מעט מלח על
החצילים ויוצקים מלמעלה רבע כוס מים
ומחצית מכמות השמן. מבשלים על אש
קטנה, עד שהנוזלים מתנקזים מהחצילים.

מוסיפים גרגרי חומוס, ומכסים במים עד
לגובה של שניים עד שלושה סנטימטרים
מעל החצילים.

מביאים לרתיחה, מנמיכים את האש ומבשלים
על להבה נמוכה כשעה וחצי.

שוטפים את האורז היטב, ומערבבים עם
השמן שנותר, כפית גדושה מלח וכפית
עוספור.

משטחים את האורז בסיר (מעל לגרגרי
החומוס) ומבשלים על אש נמוכה כ־20
דקות. מכבים את האש ומצננים במכסה סגור
כעשר דקות נוספות.

הופכים את תכולת הסיר על צלחת הגשה
רחבה ומגישים מיד.

קובה בורגול במילוי עוף וצנוברים

גם לשומרונים יש קובה: הם אוהבים אותו מסוגן וממולא בחתיכות חזה עוף מסוגן וצנוברים. בגרסה הצמחונית ממלאים אותו בתערובת של בצל מסוגן, פירות יבשים קצוצים, אגוזים כתושים וערמונים חתוכים לקוביות.

מתכון ל-15 יחידות

מרכיבים

למלית:

- 250 גרם חזה עוף.
- 2-3 כפות צנוברים.
- 1 כפית בהרט.
- 1 כפית קינמון.
- 1 כפית עוספור.
- 1 כף סומאק.

לקובה:

- 2 כוסות בורגול דק.
- 2 תפוחי אדמה גדולים ומבושלים בקליפתם.
- 3/4 כוס קמח.
- 1 כפית מלח.

אופן ההכנה

בצק הקובה:

משרים את הבורגול במים פושרים למשך שעותיים.

מסננים, סוחטים היטב ומניחים בקערה. מקלפים את תפוחי האדמה ומגררים דק בפומפייה.

מוסיפים לבורגול את תפוחי האדמה המגוררים, הקמח והמלח ומערבבים עד לקבלת תערובת אחידה וגמישה.

המלית:

חותכים את חזה העוף לקוביות קטנות.

מחממים מעט שמן במחבת ומטגנים את קוביות העוף שתי דקות מכל צד.

מעבירים לקערה ומצננים. מוסיפים את שאר רכיבי המלית ומערבבים.

הקובה:

בידיים רטובות יוצרים מהעיסה כדורים בגודל כדור פינג פונג.

בעזרת האצבע יוצרים גומה בכל כדור, ודוחסים פנימה כף מהמלית.

סוגרים ומהדקים את השוליים. מחממים את השמן במחבת גדולה ועמוקה, ומטגנים את הקובה עד להשחמה.

מוציאים מהשמן בעזרת כף מחוררת, ומניחים על נייר סופג.

מגישים חם או בטמפרטורת החדר.

הצעה לשדרוג:

מוסיפים למלית בצל אחד מטוגן, ארבעה משמשים מיובשים קצוצים, שני שזיפים מיובשים קצוצים ו־50 גרם אגוזי מלך קצוצים.

סלט ירוק עם גרגירי רימונים

השומרונים יודעים לעשות כבוד לגרגירי הרימון, ונוהגים לפזר אותם על מנת חצילים שלמים קלויים בגריל, בתיבול של מיץ רימונים, שמן זית ונענע יבשה, וגם מוסיפים אותם לסלט הירוק והקלסי. מי שתמיד שמח למצוא תוספות מקוריות ומעניינות לסלט, ישמח לגלות שגרגירי הרימון המתקתקים שמתפצחים בפה, בהחלט עושים את העבודה.

מתכון ל-6 מנות

זית ומיץ לימון, מערבבים ומתבלים במלח לפי הטעם.

הצעת הגשה:

מעבירים את הסלט לצלחת הגשה.

קולים את השקדים והצנוברים על מחבת לזהוט דקה עד שתי דקות.

מפזרים מעל הסלט

ו מ ג י ש י ם
מיד.

מרכיבים

- עלים מראש חסה אחד, שטופים וחתוכים.
- 1 צרור כוסברה קצוצה.
- 1/2 צרור פטרוזיליה קצוצה.
- 1 כוס גרגירי רימונים.
- 4 כפות שמן זית.
- 4 כפות מיץ לימון.
- מלח.

להגשה:

- 1/4 כוס פרוסות שקדים קלופים ומולבנים.
- 1/4 כוס צנוברים.

אופן ההכנה

בקערה גדולה מערבבים חסה, כוסברה, פטרוזיליה וגרגירי רימונים. מוסיפים שמן

לפתן פירות יבשים

הלפתן מיועד לפסח ויום הכיפורים. מרווה ומאוד טעים.

אופן ההכנה

תחת הברז שוטפים משמשים מיובשים, צימוקים ושיזפים מיובשים.

מכניסים לסיר את הלדר והמים ומביאים לרתיחה (הלדר נמס לאט לאט).

מכניסים את הפירות היבשים לסיר הרותח.

מערבבים ומנמיכים את האש. מבשלים כ-20 דקות (הפירות מתנפחים). מוסיפים סוכר ומיץ לימון וממשיכים לבשל עוד כ-5-6 דקות. מכבים את האש ומצננים בטמפרטורת החדר.

מכניסים ל-12 שעות לפחות למקרר.

יוצקים לקעריות ומקשטים מעל באגוזי פקאן קצוצים וגרגרי רימון.

מרכיבים

- 1 חבילה לדר.
- 200 גרם משמש מיובש.
- 200 גרם צימוקים בהירים.
- 200 גרם שיזפים מיובשים מגולענים.
- 3 ליטר מים.
- 4-5 כפות סוכר.
- 1/2 כוס מיץ לימון סחוט טרי.

לקישוט:

- 200 גרם אגוזי פקאן קצוצים.
- 2 רימונים מתוקים מפוררים לגרעינים.

חצילים במיץ רימונים

אופן ההכנה

צולים את החצילים
מורידים את הקליפה
מועכים את החלק הפנימי בקערה
מוסיפים מלח, שום, מיץ לימון ומיץ רימונים
טועמים ומוסיפים תיבול לפי הטעם
מצלחתים על צלחת שטוחה או צלחת הגשה
יפה
מקשטים עם עלי נענע וזיתים שחורים או
גרגרי רימונים
בזוקים שמן זית

מרכיבים

- 1 חציל גדול או 2 חצילים קטנים
- 1 שן שום כתושה
- $\frac{1}{4}$ כפית מלח
- 1 כף מיץ לימון
- $\frac{1}{4}$ כוס מיץ רימונים
- צרור פטרוזיליה
- קומץ זיתים שחורים
- שמן זית
- קומץ עלי נענע קצוצים

